

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра психології

На правах рукопису

ЯЦЕНКО АЛІНА ЄВГЕНІВНА

ПЛАНУВАННЯ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ
(ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ)

Спеціальність 053 Психологія
(код) (назва спеціальності)

Освітня програма Психологія
(назва)

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра

Науковий керівник:
Спіріна Ірина Дмитрівна,
доктор медичних наук,
професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол засідання кафедри

№ 10 від 15.01.2024

Завідувач кафедри

Людмила ПРИСНЯКОВА
(підпис) (Імя, ПРІЗВИЩЕ)

Нормоконтроль

Наталія СЕРГІЄНКО

Дніпро, 2024

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра психології
Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
психології
(назва кафедри)

Людмила ПРИСНЯКОВА

(підпис)

до. 02.20 24

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

ЯЦЕНКО АЛІНА ЄВГЕНІВНА

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

1. Тема роботи: «Планування життєвих перспектив у юнацькому віці (організація психологічної допомоги)»

2. Науковий керівник: Спіріна Ірина Дмитрівна, доктор медичних наук, професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи на кафедру

4. Мета кваліфікаційної роботи: дослідити специфіку планування життєвих перспектив у юнацькому віці та підібрати методи психологічної допомоги.

5. Завдання випускної кваліфікаційної роботи:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до визначення сутності планування життєвих перспектив.

2. Провести діагностику планування життєвих перспектив у юнаків.

3. Розробка рекомендацій та організація психологічної допомоги при плануванні життєвих перспектив у юнацькому віці.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вступ	вересень 2023 р.	Виконано
2.	I Розділ	грудень 2023 р.	Виконано
3.	II Розділ	грудень 2023 р.	Виконано
4.	III Розділ	листопад 2024 р.	Виконано
5.	Робота в цілому	лютий 2024 р.	Виконано

Науковий керівник

(підпис)

Ірина СПІРИНА

Здобувач вищої освіти

(підпис)

Аліна ЯЦЕНКО

Дата видавання завдання 16.09.2023

АНОТАЦІЯ

Яценко А.Є. Планування життєвих перспектив у юнацькому віці (організація психологічної допомоги)/ Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 053 «Психологія» (освітньо-професійна програма «Психологія»). ВНПЗ ДГУ, Дніпро, 2024.

Охарактерезовано психологічне значення поняття юнацького віку. Розглянуто вплив зовнішніх факторів та психологічних особливостей індивіда в юнацькому віці у баченні свого майбутнього в сучасних реаліях життя в Україні. Виявлено залежність невизначеності та дезорієнтації у баченні свого майбутнього у юнаків від подій, які відбуваються в середині країни.

Ключові слова: ЖИТТЄВА ПЕРСПЕКТИВА, ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ, ЮНАЦЬКИЙ ВІК, МОТИВАЦІЯ, ВНУТРІШНІ ТА ЗОВНІШНІ ЦІННОСТІ.

Список публікацій здобувача вищої освіти:

1. Спіріна І. Д., Яценко А. Є. Психологічні особливості та умови, які впливають на планування життєвих перспектив у юнацькому віці. Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany. Pp. 10-12.

2. Спіріна І. Д., Яценко А. Є. Життєва спрямованість та ціннісні орієнтації в юнацькому віці у сучасності. // Modern research in science and education. Proceeding of the 1st International scientific and practical conference. BoScience Publisher, Chicago, USA. 2023. 397

ABSTRACT

Yatsenko a.e. organization of psychological assistance in planning life prospects for a young student/qualification of a worker to obtain a master's degree in specialization 053 "psychology" (education professions) in a program "psychology"). Vnpz dgu, dnipro, 2024.

Abstract: the psychological significance of the concept of the youthful age is characterized. The influx of external factors and psychological characteristics of an individual into a young person's future in the current realities of life in Ukraine is examined. It was revealed the presence of insignificance and disorientation in the beginning of their future in young people who are working in the middle of the country.

Key words: LIFE PERSPECTIVE, CNESS ORIENTATIONS, UNITED VICTORY, MOTIVATION, INTERNAL AND EXTERNAL VALUES.

List of publications for educational purposes:

1. Spirina I. D., Yatsenko A. E. Psychological features of the mind that influence the planning of life prospects for young people. Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany. Pp. 10-12.
2. Spirina I. D., Yatsenko A. E. Lively directness and valuable orientation in a young person's life. // Modern research in science and education. Proceeding of the 1st International scientific and practical conference. Boscience Publisher, Chicago, USA. 2023. 397

ЗМІСТ

ВСТУП.....	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ ОСОБИСТОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ СТАНОВЛЕННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ.....	13
1.1. Життєва перспектива особистості як наукова проблема у вітчизняній та зарубіжній літературі	13
1.2. Структура та зміст життєвих перспектив в особистісному просторі людини	29
1.3. Психологічні особливості та специфіка життєвих перспектив у юнацькому віці.....	34
Висновки до 1 розділу	44
РОЗДІЛ 2. ЖИТТЄВА СПРЯМОВАНІСТЬ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ У СУЧАСНОСТІ	45
2.1. Визначення та види ціннісних орієнтацій у юнацькому віці	45
2.2. Проблеми ціннісних орієнтирів, що постають у юнаків	51
2.3. Психологічна допомога при роботі з життєвими перспективами в юнацькому віці.....	54
Висновки до 2 розділу	56
РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПЛАНУВАННІ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ	57
3.1. Організація дослідження, методи та методика	62
3.2. Полігон дослідження, характеристика його учасників	65
3.3. Результати емпіричного дослідження	101
Висновки до 3 розділу... ..	114
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	129
ЛІТЕРАТУРНІ ДЖЕРЕЛА.....	136
ДОДАТОК А	138

ДОДАТОК Б.....	141
ДОДАТОК В.....	144
ДОДАТОК Г.....	146
ДОДАТОК Д.....	149
ДОДАТОК Є.....	150
ДОДАТОК Ж.....	152
ДОДАТОК З.....	154

ВСТУП

Сучасний світ диктує свої правила та ритми, під які люди навчилися адаптуватись, будувати плани на майбутнє, ставити цілі та досягати їх. Життєва перспектива складає цілісне зображення взаємозв'язку програмованих та очікуваних подій, від яких залежить сенс буття особистості.

Цим питанням займалось багато дослідників, наприклад: К. Левін, О. Моляко, А. Маслоу, Ф. Перлз, К. Роджерс, А. Романець, Л. Сохань, О. Шпенглер, З. Фрейд, К. Юнг, С. Яковенко та інші. Вони вивчали життєвий шлях індивіда з різних сторін, роблячи акцент на психічних особливостях та впливі навколишнього середовища.

Юнацький вік – це період між дитинством та дорослістю, який розпочинається з п'ятнадцяти чи сімнадцяти років та триває до двадцяти трьох років, що характеризується формуванням самосвідомості, зростанням вольової регуляції, розумової активності, сформованості абстрактно-логічного мислення, власного світогляду, прагнення до самостійності, перебудова емоційної сфери, набуття професійних навичок, досвіду та знань. Відмінною ознакою є криза юнацького віку, що пов'язана з встановленням власного «Я», самоідентифікацією себе у соціумі, а також пошуком близькості з коханою людиною.

Невизначеність реаліїв сьогодення дає складнощі при плануванні життєвих перспектив, адже вплив зовнішніх чинників є дуже важливим компонентом на цьому етапі. Достатньо молодих людей вимушено покинули країну, а також є багато тих, хто залишився. На нашу думку, зміна міста положення та угрози життю, які наразі тривають, несуть явні корективи в баченні майбутнього юнацької молоді. Ця тема є актуальною для розгляду, адже юнаки виступають важливою одиницею суспільства, які на даний час потребують змістовної психологічної допомоги.

Мета дипломної роботи: дослідити специфіку планування життєвих перспектив у юнацькому віці та підібрати методи психологічної допомоги.

Об'єкт: життєві перспективи юнаків.

Предмет: особливості організації психологічної допомоги при плануванні життєвих перспектив у юнацькому віці.

Наукова гіпотеза: бачення юнаків свого майбутнього залежить від психологічних особливостей індивіда та від впливу зовнішніх факторів.

Емпірична гіпотеза: існує припущення, що сучасні реалії в Україні впливають на невизначеність та дезорієнтацію у баченні свого майбутнього у хлопців та дівчат, що залишились в країні.

Задачі дипломної роботи:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до визначення сутності планування життєвих перспектив.
2. Провести діагностику планування життєвих перспектив у юнаків.
3. Розробка рекомендацій та організація психологічної допомоги при плануванні життєвих перспектив у юнацькому віці.

Методи дослідження та аналізу даних:

1. Метод теоретичного аналізу даних;
2. Психодіагностичні методи:
 - тест «Оцінка життєвих та тимчасових перспектив особистості» в адаптації Н.І. Микільській;
 - Тест «Смисложиттєві орієнтації» (методика СЖО) Д.А. Леонтєва;
 - Методика визначення самооцінки Л.Д. Столяренка;
 - Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокича;
 - Методика дослідження особистісної ідентичності (МІП) Л. Шнейдера;
 - Методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда:
 - Методика «Мотивація успіху та уникнення невдачі» А. А. Реана;
 - Діагностика мотиваційної структури особистості В. Є. Мильмана.

3. Метод математико-статистичної обробки даних здійснювався за допомогою t-критарієм Ст'юдент.

Наукова новизна дослідження

1. Виявлено залежність в плануванні майбутнього у юнаків від зовнішніх факторів, які впливають на їх емоційний стан
2. Визначено відмінність в плануванні життєвих перспектив між тими хто залишився в країні, і тих хто виїхав за кордон за вимушеними обставинами.
3. Отримані показники дослідження та розроблені нами рекомендації в майбутньому можна використовувати, як психолого-педагогічну роботу у старших класах з юнацьким психологічним здоров'ям задля встановлення екологічного бачення майбутнього в країні.

Теоретичною значимістю нашого дослідження є систематизація наукових поглядів та концепцій про тимчасове майбутнє та життєві перспективи особистості, а також аналіз існуючих підходів в організації психологічної допомоги при проблемах та затрудненнях особистості у побудові образу майбутнього та структуруванні життєвих перспектив.

Практична значущість дослідження полягає у розробці програми психологічної допомоги особистості при плануванні нею життєвих перспектив у юнацькому віці, а досягнуті результати при її апробації дозволяють припускати можливість широкого застосування розробленого підходу практичними психологами для забезпечення психологічного супроводу особи при віковому становленні у юнацтві.

Особистий внесок здобувача

1. Спіріна І. Д., Яценко А. Є. Психологічні особливості та умови, які впливають на планування життєвих перспектив у юнацькому віці. Abstracts of XXXVI International Scientific and Practical Conference. Munich, Germany. Pp. 10-12.

2. Спіріна І. Д., Яценко А. Є. Життєва спрямованість та ціннісні орієнтації в юнацькому віці у сучасності. // Modern research in science and education. Proceeding of the 1st International scientific and practical conference. BoScience Publisher, Chicago, USA. 2023. 397

Полігон дослідження: було проведене серед 100 юнаків, віком 17-23 років (57 дівчат, 43 хлопця) на базі Криворізького національного університету серед двох груп. Першою групою були юнаки спеціальності «Комп'ютерні науки» (33 дівчат, 17 хлопців), а другою групою – за спеціальністю «Економіка» (24 дівчини, 26 хлопців).

Структура курсової роботи: науково-дослідна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел, що має 90 джерел, 9 додатків. Магістерська робота містить: 10 таблиць, 14 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ ОСОБИСТОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇЇ СТАНОВЛЕННЯ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

1.1. Життєва перспектива особистості як наукова проблема у вітчизняній та зарубіжній літературі

Дослідженням життєвого шляху та перспектив особистості займалось чимало авторів. Індивід та його шлях вивчається з різних сторін у теоріях психоаналізу Зигмунда Фрейда, аналітичній психології Карла Юнга, транзактного аналізу Еріка Берна та індивідуальній психології Альфреда Адлера.

Гуманістичний підхід Абрагама Маслоу, Фредеріка Перлза, Карла Роджерса, Віктора Франка уособлює людину в ролі істоти, яка перебуває в стані розвитку та прагне до самореалізації.

Представник практичної психології Віталій Панюк виділяє проблему, що постає перед індивідом в досягненні мети, як наслідок протиріччя між очікуваними та реальними результатами. Психологічна ситуація виникає тоді, коли реальні обставини перешкоджають досягненню мети. Також ще однією причиною є внутрішні перешкоди людини. Психологічні ситуації мають різний рівень усвідомленості, наприклад, від неусвідомлюваних, які виявляються на емоційному рівні, через частково усвідомлювані до цілком усвідомлюваних, що можуть бути сформульованими вербально. Слід додати ситуації, які усвідомлюються внаслідок застосування захисних механізмів, які виділив З. Фрейд:

- витіснення – це мимовільне забування або усунення несприятливих думок, мотивів чи почуттів;
- регресія – здійснюється неусвідомлене сходження на більш ранній рівень пристосування, що дозволяє задовільнити бажання, наприклад,

- при народженні другої дитини малюк, який являється первістком перестає користуватися туалетом, починає просити соску;
- проекція – це віднесення власних почуттів, думок, бажань недоліків на іншу особу чи об'єкт;
 - інтродекція – це включення до себе особи або об'єкта;
 - раціоналізація – це виправдовування думок, почуттів, поведінки, які насправді є неприйнятними;
 - інтелектуалізація передбачає собою перебільшене використання інтелектуальних ресурсів задля усунення емоційних почуттів та переживань;
 - компенсація – несвідоме подолання реальних та уявних недоліків, наприклад, люди низького зросту можуть компенсувати цей момент прагненням до влади та агресивності;
 - сублімація – це переклад енергії інстинктів у соціально прийнятні форми, наприклад, зайняття малюванням, грою на скрипці;
 - заперечення – відкидання несприятливих думок, бажань, почуттів, потреб або реальності;
 - зсув являє собою спрямування емоцій від одного чинника до більш прийнятної заміни;
 - реактивні формування – спочатку витісняється неприйняте бажання, а потім посилюється його антитеза, наприклад, дуже ввічлива поведінка може приховувати в собі надмірну ворожість. [1, с. 186]

Існує поняття життєвої ситуації особистості, яке визначається сукупністю обставин життєдіяльності, природних та соціальних чинників, що певним чином впливають на поведінку людини. За визначенням Т. Татаренко життєва криза – це період протягом якого модифікується особистість, змінюється спосіб детермінації процесів розвитку, життєвий задум, траєкторія життєвого шляху. Її причинами можуть бути як зовнішні обставини, наприклад, війна, аварія, репресії, стихійні лиха, соціальні катаклізми, насилля, смерть близької

людини, так і внутрішні події, які відбуваються у вигляді переоцінки цінностей, неможливості жити за старим сценарієм.

За дослідженнями В.О. Моляко, В.А. Роменець, Л.В. Сохань, С.І. Яковенко розгляд категорії життєвого шляху складається не випадково, а згідно з необхідністю вирішення певних життєвих ситуацій та проблем, що призводить до необхідності включення до складу системи понять практичної психології поняття життєвої стратегії, яка уособлює сукупність життєвих планів і програм індивіда, які він буде на основі уявлень про себе, своє минуле чи майбутнє, відповідно до своїх бажань, потреб і життєвих цілей. Також життєвий шлях можна розглядати у поєднанні із поняттям творчого шляху особистості, який полягає в постійній модифікації з метою творення людиною самої себе.

Якщо брати для розгляду формування життєвого шляху особистості, то воно істотно пов'язано із зовнішніми умовами, зокрема з історичним часом. Згідно концепцій О. Шпенглера, Л. М. Гумільова умови життя в історичному плані можуть бути різними, тому що суспільство яке його створює може перебувати на різних етапах свого розвитку. Вплив чинників, поглядів, цінностей моралі, баченням світу в певні епохи мав свої корективи на вплив становлення шляху людини. Якщо брати наш час, то головним вже виступає не те, як було раніше: створити родину, посадити дерево та служити Батьківщині, наразі суспільство спрямовано більше на свої потреби, пошуки власного призначення та його реалізації. [2, с. 58]

В психоаналітичному підході робиться наголос на реконструкції життєвого шляху особистості, намагаючись віднайти зв'язок між негативними переживаннями дитинства та невротами дорослої людини. Поняття життєвої ситуації використовується в біхевіоризмі, який приділяє основну увагу теперішньому часу, пропонуючи певний аналіз поточних ситуацій та засоби вирішення проблем людини в процесі психокорекції. Когнітивна та гуманістична психологія більш орієнтуються на структуру цінностей, життєві плани та перспективи індивіда.

Представник аналітичної психології Карл Юнг виділив параметр, що характеризує особистісну орієнтацію в часі. Сенсорний тип орієнтований на теперешній час, а розумовий більш на майбутнє. Також прогнозування подальших подій та поведінки людини розглядає американський психолог Джордж Келлі, вводячи поняття «особистісний конструкт», що означає репрезентацію світу [3, с. 120].

Експериментальні дослідження часової перспективи розпочинаються з робіт Курта Левіна, який першим серед психологів побудував просторово-часову модель, в якій свідомість та поведінка індивіда розглядаються через призму довготривалої ISSN 2226-4078. Він розглядав часову перспективу як бачення особистості свого майбутнього чи минулого в його теперішньому та припускав, що переживання з приводу минулого чи майбутнього можуть впливати на дії, емоції та когнітивну діяльність у теперішньому та майбутньому часі.

Першою із зарубіжних психологів, які спробували дати наукове визначення психологічного часу була Шарлота Бюлер, яка провела аналогію між процесом життя та процесом історії. Життя в його динаміці автор назвала життєвим шляхом особистості та виділила ряд таких аспектів:

- 1) об'єктивна логіка життя та послідовність зовнішніх подій;
- 2) зміна переживань, цінностей, еволюція внутрішнього світу індивіда, логіка її внутрішніх подій;
- 3) результати діяльності.

На думку Ш. Бюлер життя конкретної особистості закономірне, що піддається не тільки опису, а головною рушійною силою розвитку є вроджене прагнення людини до реалізації власного потенціалу. Самоздійснення – це підсумок життєвого шляху, коли цінності та цілі, до яких прагнула людина усвідомлено або неусвідомлено отримала реалізацію.

На думку Л. С. Виготського переживання – це одиниця, в якій представлені особливості індивіда та ознаки середовища. Даний термін відрізняється своєю універсальністю, а також цілісним відображенням

ситуацій різного масштабу сприйняття, почуття та оцінки часу. Поняття «переживання» порівнюється з тими проблемами буття, при вирішенні яких розвивається зміст категорії часу. Одна з таких проблем пов'язана з можливістю оволодіння людиною часом свого життя. Для цього необхідно пізнати закономірності зовнішнього, заданого особистості часу: фізичного, біологічного, соціального, тобто зрозуміти, як ці об'єктивні закономірності виявляються в життєвому шляху кожного, а також сформувані на цій основі внутрішню розвинену систему уявлень про особисте минуле, сьогодення та майбутнє [4, с. 150].

С.Л. Рубінштейн вважав, що філософське узагальнення необхідно веде до уявлення про якісні особливості часу при переході від рухомої матерії в природі до буття людей в процесі життя та в процесі історії. Він також вважав, що з падінням уявлення про єдиний абсолютний час механічно виникає уявлення про різні структури часу в залежності не тільки від якісних процесів неорганічної природи, а й органічної природи. На думку автора час є адекватною формою життя людини, яке неправомірно приймається за час механічних процесів у власному організмі. У цій концепції часу відбивається теорія детермінації процесу. Такий підхід дозволяє зрозуміти, що в суб'єктивному часу відображені різні рівні відносин, кожному з яких відповідають ті чи інші аспекти досліджень часу в психології: психофізичний, психофізіологічний, соціопсихологічний, особистісний [5, с. 126].

С.Л. Рубінштейн представляє життєвий шлях як ціле, що не зводиться до суми життєвих подій, окремих дій, продуктів творчості. В якості структур життя та одиниць аналізу він запропонував поняття життєвих відносин особистості: відношення до предметного світу, до інших людей, до самого себе. Події розпадаються на зовнішні та внутрішні, відносини – це внутрішнє ставлення до зовнішнього та до самого себе, що взаємопов'язано.

Також психолог виділяв в індивідуальній історії події як вузлові моменти та поворотні етапи життєвого шляху особистості, коли з прийняттям того чи іншого рішення на більш-менш тривалий період визначається подальший

життєвий шлях людини. Тут виявлена основна залежність подальшого ходу життя від тих чи інших рішень людини. Такі вищі особистісні утворення, як свідомість, активність, зрілість виконують функції організації, регуляції забезпечення цілісності життєвого шляху.

Борис Ананьєв в якості основи для розгляду життєвого шляху людини запропонував аналіз її біографії, а одиницею аналізу життєвого шляху став вік. Він ввів поняття соціальних досягнень та виділив етапи в житті людини, використовуючи їх для характеристики кожного віку:

- дитинство (виховання, навчання та розвиток);
- юність (навчання, освіта та спілкування);
- зрілість (професійне та соціальне самовизначення особистості, створення сім'ї та здійснення суспільно-корисної діяльності);
- старість (активність у сфері сім'ї).

Як зазначив Олександр Кроник, в дослідженні життєвого шляху підкреслював важливість даного поняття як суттєвої характеристики самосвідомості особистості та зазначав, що саме в суб'єктивній картині життєвого шляху відображені віхи соціального та індивідуального розвитку людини. Досліджуючи питання ролі часу в житті людини, в першу чергу автор говорить про організацію часу суб'єктом, критерії, механізми, засобах здійснення особистість включається в сукупність причин та наслідків свого життя як залежна від зовнішніх обставин і активно їх перетворююча [1, с. 86].

К.А. Абульханова-Славська визначила, що життєвий шлях – це реалізація свого життя в часі та його поступове розширення. Також вона звертається до питання співвідношення структурного та динамічного підходів до аналізу життя особистості. У структурному підході вона визначила такі одиниці життєвого шляху: події, заняття, сфери життя. В динамічному підході робить акцент на вивченні часових параметрів: динаміки життєвого шляху, особистісних механізмах, способах життєдіяльності [6, с. 130].

Іван Ковальов у своїх працях охопив ряд питань, пов'язаних з психологічною реальністю та суб'єктивною динамікою індивідуального

минулого, сьогодення та майбутнього, досліджуючи, яким чином вони об'єднуються у свідомості та підсвідомості особистості. Ступінь ускладнення тимчасової організації життя людини пов'язана з його розвитком як природного та становленням її як суспільної істоти. Як припускає В.І. Ковальов, що ця ієрархія природних та суспільних способів організації життєвого часу знаходить відображення в рівневій організації психологічного часу людини. У формуванні психологічної структури людського часу він виділяє такі рівні: суб'єктивно-пережите, перцептуальное, особистісне, суб'єктне та індивідуальне.

Такі дослідники як А.А. Кроник та Є.І. Головаха запропонували причинно-цільову концепцію життєвого шляху особистості. Вони намагаються відповісти на питання про визначення кордонів та зміст психологічного сьогодення, минулого та майбутнього, формування часових властивостей психічної діяльності. Одиницею психологічного часу є зв'язок – «причина-наслідок» або «мета-засіб» [7, с. 88].

Причинно-цільовий підхід, запропонований Є.І. Головахою та А.А. Кроніком, дозволяє подолати багато труднощів, з якими стикаються традиційний квантовий та подієвий підходи до вивчення суб'єктивного часу особистості. При квантовому підході такою є відносний інтервал фізичного часу, а при подієвому – подія, тривалість якого визначає діапазон психологічного сьогодення. Автори не погоджуються з подібними поглядами, оскільки експериментальні факти свідчать про відсутність яких-небудь індивідуально-стійких хронологічних меж психологічного сьогодення в біографічному масштабі, а також про можливість віднесення у психологічне сьогодення подій. Згідно ж причинно-цільової концепції, одиницею психологічного часу є межсубитійний зв'язок.

А.А. Кроник вважає, що суб'єктивна картина життєвого шляху – це психічний образ, в якому відображені соціально-обумовлені просторово-часові характеристики життєвого шляху. Автор виходить з того, що ці образи

виконують функцію довготривалої регуляції та узгодженості життєвого шляху особистості з життям інших людей [9, с. 155].

Поняття «тимчасова перспектива» вперше отримало наукове обґрунтування в роботах К. Левіна, який використовував його для опису цілісного бачення людиною свого життя в минулому, сьогодні і майбутньому. З точки зору автора, життєва перспектива є своєрідною самопроекцією людини в майбутнє та відображає всю систему його мотивів і одночасно виходить за рамки мотиваційної ієрархії.

Курт Левін розглядав проблему часової перспективи в рамках розробленої ним концепції «психологічного поля в даний момент часу», згідно з якою елементи минулого досвіду та уявлення про майбутнє об'єднуються в психологічному сьогодні. Згідно автору поле включає в себе теперішнє становище індивіда, уявлення про своє минуле та майбутнє: бажання, страхи, мрії, плани та надії. Таким чином, включаючись у психологічне поле даного моменту, минуле та майбутнє набувають спонукальний потенціал, що визначає тимчасову перспективу та особливості поведінки індивіда.

Том Коттл мав таку точку зору щодо майбутньої часової перспективи. Він розуміє її як здатність особистості діяти в сьогодні у світлі передбачення порівняно віддалених майбутніх подій.

Жозеф Нюттен розглядає тимчасову перспективу як вплив на поведінку. Він вважає, що тимчасова перспектива полягає в сприйнятті деякого моменту подій, які об'єктивно відбуваються тільки як послідовність з певними інтервалами між ними. Він виходить з того, що поряд з речами, які людина актуально сприймає, тобто у свідомості людини існують ще й різні об'єкти, про які він час від часу думає, але які не меншою мірою стимулюють його активність і тим самим впливають на поведінку.

Концепція часової перспективи Ж. Нюттена припускає, що події зі своїми тимчасовими знаками знаходяться в тимчасовій перспективі. Таким чином,

тимчасова життєва перспектива виступає як певна функція складових її мотиваційних об'єктів.

У вітчизняній психології розробка проблеми життєвої перспективи відбувалася переважно в руслі ідей С.Л. Рубінштейна та здійснювалася під керівництвом К.А. Абульханової-Славської. Автор розділяє такі поняття:

- Психологічна перспектива, на думку автора являє собою здатність людини свідомо, подумки передбачати майбутнє, прогнозувати його, представляти себе в майбутньому.
- Особистісна перспектива – це готовність людини передбачати майбутнє, готовність до нього в сьогоденні, установка на майбутнє.
- Особистісна перспектива – це, перш за все, властивість особистості, показник її зрілості, розвитку.
- Життєва перспектива, як вважає К.А. Абульханова-Славська, включає сукупність обставин та умов життя, які за інших рівних умов створюють особистості можливість для оптимального життєвого просування.

Т.С. Шляхтин розглядає особистісну перспективу як одну з істотних складових організації діяльності людини в часі, як складне системне утворення, що володіє своїми характеристиками.

К.К. Платонов визначає життєву перспективу як «образ бажаною та усвідомлюваною як можливою свого майбутнього життя за умови досягнення певних цілей». Перспектива – це не завжди бажане, але нерідко очікуване з тривогою. Такі події, наприклад, як невдачі, втрати, навряд чи доцільно планувати, але їх цілком можна очікувати, готуючись до запобігання негативних наслідків. Тому життєву перспективу слід розглядати як цілісну картину майбутнього. Основною функцією життєвої перспективи він називає регулятивну. На думку К.К. Платонова, якщо людина очікує невдачі, та при цьому в арсеналі програмних подій не знаходить того, що могло б запобігти подолати наслідки очікуваних втрат, то її життєва перспектива втрачає позитивну регулятивну функцію і таким чином може дезорганізувати поведінку [9, с. 116].

На думку А.І. Епіфанцева перспектива має двоїстий прояв у діяльності. З одного боку, вона виступає як зовнішня, об'єктивна мета, як стимул людської діяльності, а з іншого, як внутрішній. Він вважає, що рівень діяльності знаходиться в прямій залежності від прояву того або іншого сенсу. Перспектива виступає як стимул та може сприйматися людиною як борг, якому вона не може підкоритися в силу певних своїх обов'язків, та звичок. Розуміючи суспільну значимість перспективи, людина може ставити її вище особистої та сумлінно трудитися, але оскільки вона в якийсь момент може не відповідати внутрішньому, особистісному глузду людини, то їй доводиться вступати в деяку боротьбу з самим собою, що в свою чергу може обмежити її активність [11, с. 190].

Л.В. Бороздіна та І.А. Спиридонова пропонують замість терміна життєва перспектива використовувати поняття «тимчасова транспектива», яке дозволяє охопити цілісний ореал життя індивіда. На думку цих авторів тимчасова транспектива являю собою наскрізне бачення із сьогодення в минуле та майбутнє.

В.К. Вилюнас відзначає, що діяльність людини з планування свого життя можна зобразити як переглядання час від часу різних віддалених зон життєвої перспективи і багаторазове рішення в різних масштабах, проте однієї і тієї ж задачі: яким чином при мінімальних зусиллях максимально просунутися в задоволенні своїх потреб.

Н.Ф. Наумова виділяє основні механізми визначення мети:

- 1) цілепокладання виражається в існуванні у людини в тій чи іншій формі та мірі деякого задуму, плану життя, життєвої мети;
- 2) Визначення мети – це ідея належного, яка служить орієнтиром поведінки людини;
- 3) Орієнтує людину вже не в суб'єктивному світі, а серед об'єктів зовнішнього світу;
- 4) Соціальні та культурні норми;

5) Мета, яка орієнтує людину в світі інструментальних об'єктів, в світі засобів.

Т.С. Шляхтин, розглядає життєві перспективи як системне утворення, яке має такі властивості як ієрархічність і багатовимірність. Ієрархічність включає в себе інтегральні життєві цілі особистості, проміжні цілі-засоби, як вузлові моменти в плануванні особистістю своєї діяльності, цілі та авдання як компонент програм реалізації конкретних дій. Багатовимірність – це наявність в цілях емоційних, когнітивних, регулятивних та інших компонентів.

А.І. Епифанцева вважає, що при розгляді суб'єктивного сенсу перспективи необхідно виділяти такі її феномени: віднесеність до майбутнього, емоційну насиченість, вольове напруження, дієвість, гармонійний зв'язок перспектив,

І.О. Мартинюк поділяє життєві цілі на типи залежно від соціального змісту, ступеня відповідності об'єктивним можливостям, тривалості, розгорнення, значущості для особистості. Відповідно до цих критеріїв автор виділяє такі типи цілей: прогресивні і реакційні, гуманні та антигуманні, реальні і утопічні, справжні і несправжні, абстрактні і конкретні, найближчі й перспективні, короткострокові та довгострокові, кінцеві і проміжні, загальні і приватні, цілісні і часткові, суттєві і несуттєві, головні і побічні. Автор додає особливу важливість довгостроковим цілям, віддаленість реалізації яких обумовлена тим, що вони не виступають в якості безпосереднього завдання практичних дій, а досягаються через здійснення близьких, проміжних цілей, які є по відношенню до них засобами [11, с. 200].

А.М. Гнідин визначає кінцеву мету як стійку, істотну мета, якої виражає корінні інтереси особистості, вона є підсумком, завершенням довгого послідовного ряду дій, пов'язаних із здійсненням проміжних цілей, виступаючих на шляху до кінцевої мети.

На думку В.І. Мудрак, Т.А. Павлової, як шляхів досягнення поставлених цілей виступають життєві програми та плани особистості. Дослідження В.Ф. Серенкова встановили, що програми і плани є організуючою і складовою

частиною часової перспективи і виступають в якості основ досягнення майбутніх цілей через особливості особистої організації часу в сьогоденні.

Представник подієвого підходу Є.І. Головаха, розглядаючи характеристики життєвих перспектив особистості, важливе значення відводить цілям і планам, що висувуються особистістю в процесі жізнеосуществлення. На думку автора, життєві цілі і плани мають певну предметну очерченность і виражаються в конкретних подіях життєвого шляху. Цілі виступають як менш хронологічно певні події, тоді як плани на майбутнє Є.І. Головаха розглядає як засобів здійснення висунутих цілей. Разом з цим сукупність життєвих цілей і планів визначається як система, що має певну структурну впорядкованість, функціональне значення в регуляції діяльності людини. Виходячи з вищевикладеного автор пропонує розглядати життєву мету як точку перетину сьогодення і майбутнього. Пропонуючи такий погляд на проблему виділення елементів життєвих перспектив особистості Є.І. Головаха показує важливість усвідомленого планування майбутнього як можливості управління власним психологічним часом [12, с. 116].

В якості основних параметрів для вивчення життєвих перспектив особистості А.А. Кроник в рамках своєї причинно-цільової концепції психологічного часу розглядають наступні: глибина, реалістичність, диференційованість, оптимістичність, узгодженість.

Глибина, на думку автора, характеризує хронологічний «розмах» подій майбутнього, вона свідчить про те, наскільки далеко здатна людина заглядати в майбутнє. Як показують дослідження, збільшення глибини майбутньої часової перспективи позитивно пов'язано з підвищенням життєвої задоволеності і поліпшенням стану здоров'я людини.

Реалістичність перспективи, А.А. Кроник визначають, як здатність особистості розділяти в уявленнях про майбутнє реальність і фантазію, концентрувати зусилля на тому, що має реальні підстави для реалізації в майбутньому.

Оптимістичність перспективи – це співвідношення позитивних та негативних прогнозів щодо свого майбутнього, а також ступінь впевненості в тому, що очікувані події відбудуться в намічені терміни. Дослідження А.А. Кроніка та Є.І. Головахи показують, що оптимістичність перспективи тісно пов'язана з реальними життєвими досягненнями та з соціальною інтегрованістю особистості. Вони вважають, що при неузгодженості перспективи, коли людина недостатньо пов'язує майбутні події з минулими і теперешніми, то виникає феномен «тимчасової некомпетентності», який негативно позначається на ступені адаптованості особистості до конкретних умов життєдіяльності». Дослідження показали, що неузгодженість перспективи пов'язана з низькою суб'єктивної актуальністю подій життя, з переживанням часу як надмірно розтягнутого.

Часова перспектива характеризується як ступінь розчленованості майбутнього на послідовні етапи. Автори виділяють два основних етапи: найближча і віддалена перспектива. Дослідження К. Левіна показали, що поділ найближчій і віддаленій часової перспективи є найважливішим моментом розвитку особистості, що характеризує рішення найважливіших завдань життєустрою, вибір життєвого шляху, становлення соціальної зрілості і самостійності особистості. [13, с. 114]

Дані багатьох психологічних досліджень виявляють прямий або опосередкований зв'язок розглянутих параметрів майбутньої часової перспективи із суттєвими особистісними характеристиками, як самооцінка, самоідентифікація, мотивація досягнення, тривожність, ціннісні уявлення. Основний висновок, до якого приходять практично всі дослідники, полягає в тому, що рівень розвитку майбутньої часової перспективи, критерієм якого виступають її глибина, оптимістичність і реалізм, ступінь диференційованості та узгодженості, пов'язаний з рівнем психічного і соціального розвитку особистості. Тому цілком можна вживати поняття, почерпнуті з повсякденного досвіду та пов'язані з оцінкою особистості з точки зору її «перспективності», оскільки найважливіші особистісні якості, що визначають

ступінь активності людини в різних сферах життя, в більшій мірі притаманні людям з розвиненою, гармонійною майбутньої перспективою.

Аналіз теоретичних підходів до проблеми визначення поняття життєвої перспективи, до виділення основних параметрів її вивчення наочно демонструє якусь розрізненість пропонованих точок зору на сучасному етапі розвитку психології. Проте для проведення різноманітних емпіричних досліджень часової перспективи необхідний узагальнюючий несуперечливий підхід до визначення та оцінки компонентів суб'єктивного майбутнього особистості. У даному дисертаційному дослідженні ми пропонуємо розглянути системний підхід в якості одного з основоположних напрямків у вивченні складових життєвої перспективи людини.

Л.С. Виготський дав пояснення поняттю «психологічні системи», маючи на увазі ті складні зв'язки, які виникають між окремими функціями в процесі розвитку і які розпадаються або зазнають патологічні зміни в процесі розпаду. Одна з його основних ідей полягає в тому, що в процесі розвитку змінюються не стільки функції, їх структура, що не стільки система їх руху, скільки змінюються і модифікуються відносини, зв'язки функцій між собою, виникають нові угруповання, які були невідомі на попередній щаблі. Тому істотною відмінністю при переході від одного ступеня до іншої є часто вже не внутріфункціональне зміна, а міжфункціональні зміни, зміни міжфункціональних зв'язків, межфункціональної структури. [14, с. 220]

Виникнення таких нових рухомих відносин, в які ставляться функції один до одного, Л.С. Виготський запропонував називати психологічної системою. Своєю увагою ми не можемо обійти внесок, який вніс у розвиток системного підходу в психології, К.К. Платонов. У своїй теорії він спирався на філософські та загальнонаукові поняття взаємодії об'єктивної і суб'єктивної діалектики, розробляв поняття системи, структури, системно-структурного аналізу, синтезу, системного підходу, спираючись на них, аналізував значення для психології філософської категорії відображення. Він вважав, що «слабкі місця загальної теорії систем» в цілому пояснюються її відірваністю від теорії

відображення. Звідси властиве їй ігнорування відмінності систем, які не тільки можуть бути, але і, як правило, бувають підпорядковані умовним критеріями її систематизації та об'єктивно існуючих структур. Якби поняття дзеркально відображали явища, то системи понять збігалися б зі структурами феноменів. Але розвиток систем понять як відносних істин лише нескінченно наближає нас до пізнання об'єктивно існуючих структур і законів явищ». [1, с. 86]

Б.Ф. Ломов, що розробив принцип системності та системний підхід, вніс великий внесок у розвиток методології та теорії психологічної науки. На думку вченого, згідно з принципом системності досліджувані явища розглядаються з точки зору цілого і мають властивості, які неможливо вивести з його фрагментів або частин. Таким чином, на передній план висувається логіка цілісності, синтезу.

Б.Ф. Ломов використовував принцип системності в якості стрижневого інструменту психологічного пізнання. Автор підкреслював специфічність і різноманіття проявів цілісних утворень психіки, їх залежність від сфери буття людини, рівня організації та розвитку. Моносистемний погляд на природу цілісного об'єкта, що припускає увагу до компонентів і структурі, Б.Ф. Ломов доповнює полісистемним, виділяючи об'єктивні підстави інтегральних якостей і властивостей [15, с. 300].

Під «психологічної системою» розуміється «призма бачення» психологічної реальності, спосіб пізнання людини в єдності з тією дійсністю, яка виникає «на перетині» матеріального людини, що володіє свідомістю, з матеріальним світом, в якому він задовольняє свої потреби, бажання, хотіння, прагнення, можливості.

Спираючись на представлені ідеї прихильників системного підходу можна уникнути існуючої розрізненості в уявленнях про життєві перспективи особистості, розуміючи їх як складне системне утворення, що включає в себе ряд структурних взаємопов'язаних елементів. Таким чином, системний погляд на проблему особливостей суб'єктивних уявлень особистості про життєві перспективи на ряду з положеннями теорії життєвого шляху може служити

теоретико-методологічним підставою для повноцінного несуперечливого дослідження даної наукової області. Однак життєва перспектива як складова психологічного часу та життєвого шляху особистості, як складне системне утворення.

Кожному якісно нового етапу життєвого шляху має відповідати специфічний зміст перспективи, в якій одні компоненти зберігають спадкоємність, а інші відображають реальні зміни в навколишньому світі і в самій людині. У дослідженнях життєвого шляху виявлені факти, що свідчать про те, що в житті кожної людини існують критичні моменти, пов'язані із змінами життєвої перспективи; в цих життєвих ситуаціях одні люди здатні перебудувати свою перспективу, а інші впадають у стан стресу, що характеризується почуттям небезпеки і підвищеної тривожності. По різних лініях життя критичні моменти виникають в різний час, але є такі періоди життя, в яких ці моменти концентруються, перетинаються, породжуючи цілий комплекс життєвих проблем, що вимагають формування та перебудови життєвої перспективи [17, с. 330].

1.2. Структура та зміст життєвих перспектив в особистісному просторі людини

Структура життєвого шляху – це певні якісні характеристики, що виражають спосіб функціонування особистості життя. Вона складається з певних чинників:

1. Життєва позиція являє собою цінності та ідеали особистості, які людина реалізувала на практиці у своїх сімейних та професійних відносинах. Дослідники виділяють такі види позицій індивіда по відношенню до світу та інших людей: пасивна, яка передбачає підпорядкування долі та обставинам, що склалися. Активна, що спрямована на зміну навколишнього світу та контроль над подіями.

Ерік Берна виділяє чотири позиції особистості: Я – добрий, ти – добрий (це позиція переможця, яка проявляється у позитивному та оптимістичному ставленні до світу). Я – хороший, ти – поганий (це позиція дорослого, яка проявляється в звинуваченнях). Я поганий, а ти хороший (позиція дитини, яка полягає в тому, що індивід вважає себе менш значущим в порівнянні з іншими людьми). Я – поганий, ти – поганий (це позиція особи, яка не навчилася цінувати себе та інших) [18, с. 90].

2. Життєва лінія – це динамічна характеристика шляху, яка показує зміну життєвої позиції людей під гнітом часу та обставин.

А. К. Абульханова-Славська виділила три характерні риси для лінії життя людини:

1) Послідовність-непослідовність. Виявляється в тому, наскільки особистість послідовна у своїх вчинках, принципах та думках.

2) Розширення-звуження. Лінія поведінки індивіда, яка характеризується його активністю чи пасивністю по відношенню до світу.

3) Масштаб та повторюваність життєвих ситуацій визначає співвідношення важких та критичних моментів у житті.

3. Сенс життя відбиває головну мету в житті людини, досягнення та шлях, який вона проходить.

У філософії існує кілька концепцій сенсу життя: гедонізм (буття заради насолоди); евлемонізм (сенс життя полягає в особистому щасті людей); аскетизм (порятунок душі через зречення світу та умиртвлення плоті); етика обов'язку (сенс – у пожертвуванні, служінні); утилітаризм (індивіду необхідно з усього отримувати користь); прагматизм (мета виправдовує засоби). Сенс буття формується під впливом історичної ситуації, професійної сфери діяльності, способу життя, духовних цінностей, соціального стану тощо.

Сценарій є несвідомим планом життя, який формується в дитинстві під впливом батьків. Залежно від того, який сценарій викарбується в дитинстві, так індивід поводитиме себе протягом усього життя. Важливим етапом у житті є пошук другої половини, що показує ступінь готовності людини розпочати

свій життєвий шлях, рівень її відповідальності, моральних та духовних цінностей.

Зрілий вік – це основний етап оцінки свого життєвого шляху. Людина, залежно від свого ставлення до життя та задоволення від неї, може зрозуміти, наскільки її життєвий шлях збігається з тими талантами, потребами та бажаннями, які вона має.

Підсумки та самокопання – це інструменти, за допомогою яких людина оцінює правильність обраного шляху, свої бажання, здібності, а також уявлення про життя. Хобі, подорожі, відпочинок – це інструменти, які допомагають особистості ширше поглянути на світ, своє місце в ньому, розібратися у своїх бажаннях і можливостях. Тільки відпочиваючи, люди можуть дозволити собі задуматися про своє буття, про те, наскільки вони задоволені тим, що відбувається з ними, та що хотіли б змінити.

Також хочеться виділити аспект вибору життєвого шляху, на який можуть впливати свідомі та несвідомі чинники

- До несвідомого відноситься все те, що відкладається в мозку людей з дитинства: казки та історії, приклади життів батьків та інших близьких людей, моделі поведінки взяті із батьківської сім'ї, сильні враження, які отримані у ранньому віці.
- Свідомим впливом людини на своє життя вважається вибір таких важливих речей, як: професія, друга половина, хобі, друзі та інше [20, с. 501].
- Самодетермінація відбувається в різних сферах життєдіяльності: професійна, соціальні функції (родина, дружні контакти, суспільна робота і т.ін.), відпочинок. Зміни, які відбуваються в різних сферах життєдіяльності, детермінують поведінку особистості, спричиняють активізацію або перепони в процесі самодетермінації розвитку особистості. Пристосування людини до змін умов в різних галузях життєдіяльності (які були складними або травмуючими), закріплює стереотипи поведінки, сприйняття, які стають оптимальними, що дає можливість пристосування, виживання. Іноді особистість переживає кризи, які змінюють ці стереотипи, відбувається

«прорив» в нових контактах з середовищем, що створює нові інтерпретації поля та формує нову цілісну самоорганізуючу модель стосунків. Це надає новий поштовх до формування у особистості нових життєвих перспектив та стратегій їх досягнення. Так повторюється в кожному віковому періоді, кризі; відбувається новий прорив в зміні стереотипів поведінки, думок, перспектив. Цей процес змін перспектив особистості стає механізмом створення нового контакту з оточуючим середовищем, з виникаючими життєвими проблемами.

Тенденція поєднання типологічного підходу з комплексним відкрила можливість розглядати онтогенетичний розвиток не як вікову періодизацію, а як особистісний розвиток, для якого характерно вироблення ціннісного ставлення до часу, майбутнього, перспектив. Завдяки здатності свідомості поєднувати минуле, сьогодення, майбутнє відбувається формування та інтеграція життєвих перспектив в життєвий простір особистості. Переважна більшість науково-психологічних підходів центром життєвої перспективи визначають життєві цілі, плани, програми, ціннісні орієнтації особистості. Життєві цілі стають інтегратором змін в життєвому шляху. Життєва перспектива включає обставини й умови життя, що створюють почуття благополуччя, можливості оптимального життєвого просування.

Дослідженням взаємозв'язку рівня домагань особистості та її життєвих перспектив, життєвих стратегій в різних вікових категоріях займалися Н.Д. Володарська. Життєві перспективи виступають певним вектором самореалізації у соціальних зв'язках, якому властива орієнтація на соціальні контакти в мікро- і макросередовищі, які конституюють особистісний простір:

- 1) чітко визначає, що є «Я» та що є «не-Я» [21, с. 111].
- 2) Окреслює соціальну ідентичність людини, за допомогою якої особистість самовизначається та отримує можливість активно обирати способи самовираження і самоствердження, які не порушують особисту свободу.
- 3) Встановлення межі, суб'єкт створює можливість та інструмент рівноправної взаємодії у соціальному середовищі.

4) Створюється можливість селекції зовнішніх впливів, а також захист від його руйнівних впливів, та формується особистісна відповідальність, яка сприяє конструктивній взаємодії із соціумом та виступає умовою її інтеграції в суспільство.

Потужним мотиваційним фактором життєдіяльності особистості є мета, яка стимулює, активізує, організовує дії людини. В дослідженнях Д.О. Леонтьєва розгорнута діяльність передбачає досягнення конкретних цілей, тобто чим диференційованою є кінцева мета, чим більше виділено етапів та конкретних проміжних цілей, тим легше працювати. Досягнення певної проміжної мети відтворює ситуацію успіху, дає емоційний заряд, спонукає до кінцевої мети, посилює мотивацію людини.

Бар'єри розвитку особистості блокують формування її майбутнього, цілей, стратегій їх досягнення. Самодетермінація розвитку особистості передбачає вироблення поведінкової позиції у погляді на самого себе, усвідомлення своїх норм поведінки, дій в певних життєвих ситуаціях, виділення орієнтирів для вияву ціннісно-смислових можливостей для забезпечення процесу осмислення, переосмислення і дієвого перетворення найближчого в майбутнє. У такій складовій конструктивного самозбереження особистості як міра реалізованості повноцінного функціонування, ми знаходимо тісний зв'язок забезпечення безпеки психологічної компетентності із вектором самореалізації в особистісному зростанні, розкриття творчих сил особистості, екзистенціальних смислів існування [22, с. 150].

Визначаючи місце життєвої перспективи в структурі самодетермінації розвитку особистості, ми беремо за основу поняття образу бажаного або усвідомленого майбутнього, що відіграє активуючу, орієнтуючу та прогностичну роль в регуляції поведінки. Структурними компонентами життєвих перспектив виступають цілі, смисложиттєві орієнтації та стратегії їхнього досягнення. Механізм впливу життєвих перспектив на самодетермінацію розвитку особистості в кризових ситуаціях включає осмисленість життєвого шляху, цілеспрямованість, почуття благополуччя,

життєстійкість. Кожному етапу життєвого шляху властиві свої перспективи, які ґрунтуються на потенційних можливостях особистості та спираються на попередній досвід. Реальність перспективи потребує розуміння тієї життєвої ситуації, яка склалась у особистості.

1.3. Психологічні особливості та специфіка життєвих перспектив у юнацькому віці

Усвідомлення та переживання людиною життєвої перспективи починається в ранній юності та впливає на побудову життєвого шляху. Згідно думки О.В. Толстих людське життя ділиться на такі етапи: дитинство, отрочество, молодість, зрілість, старість, а юність розглядається як перший етап молодості.

Визначення життєвої перспективи являє собою систему уявлень людини про можливе майбутнє, яке супроводжується тривогою та побоюваннями. Є.І. Головаха поняття «життєва перспектива» розглядає ширше за поняття «майбутня часова перспектива» та доцільніше для використання при характеристиці основних часових, структурно-змістових компонентів. Життєві цілі та плани, ціннісні орієнтації є ядром життєвої перспективи, її основною функцією – регулятивна, а смисловою віссю є мета, на яку орієнтується індивід при побудові ієрархії цілей і засобів їх досягнення. Формування життєвої перспективи залежить, насамперед, від вікових особливостей, сприйняття теперішнього, майбутнього чи минулого, має динамічний характер та відбувається протягом всього життя особистості.[23, с. 170].

У підлітковому та ранньому юнацькому віці формується механізм вищих психічних функцій, які забезпечують процес цілепокладання, що призводить до появи перших життєвих цілей, а пізніше планів. Мрії та фантазії людини входять до системи уявлень про майбутнє як складові бажаної картини подальшого життя. За результатами сучасних досліджень індивіди у віці 18-23 роки мають цілісні уявлення про часову перспективу.

Для юнацького віку характерне розкриття діалектичного зв'язку минулого, теперішнього та майбутнього, формування життєвих планів, абсолютизація перспективної орієнтації. Мрії, фантазії та пошуки ідеалу, спрямовані у майбутнє прагнення, сприяють поступовій побудові реальних життєвих планів, пов'язаних із вибором майбутньої професії чи роду діяльності. Формування життєвих планів, ціннісних орієнтацій індивіда формуються на основі узагальнення поставлених цілей та мотивів діяльності, що є найхарактернішою рисою для юнацтва.

Ранній юнацький вік характеризується виробленням ціннісних орієнтацій, які формуються під впливом виховання, навколишнього середовища, отриманого досвіду. Зокрема, хлопці виявляють орієнтацію на друзів, здоров'я, діяльність, а дівчата на кохання, сімейне життя та цікаву роботу. У юнака формується спрямованість на майбутнє, готовність до професійного та життєвого самовизначення [24, с. 103].

Юнацький вік – це вже значне та широке коло діяльностей, адже такі особистості тяжіють до різних видів активності, що виявляється у широкому спектрі ціннісних орієнтацій. Підліток – це «відкриття «Я», а юнак – «відкриття себе в світі», тобто відкривається значна постанова себе в навколишньому середовищі. Найважливішою характеристикою ранньої юності є орієнтація на майбутнє, яка створює позитивний емоційний фон ставлення особистості до себе, стимулює її активність та є основою розвитку.

Процес засвоєння цінностей життя у юнаків поділяють на певні етапи:

- 1) На цьому етапі відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими керувалась особистість до цього. А власний досвід життєдіяльності виступає важливим джерелом ціннісних орієнтирів;
- 2) Засвоєння цінностей проходить на комунікативний рівень через засоби масової інформації та пропаганди;

3) Основою даного етапу є діяльність, що виражена із внутрішніх переконань та вподобань юнака.

Усвідомлення свого місця в майбутньому, своєї життєвої перспективи є центральним новоутворенням психічного та особистісного розвитку в цьому віці. Проблеми ціннісних орієнтацій юнацького віку торкається Н. Є. Бондар при дослідженні формування особистісної картини життєвого шляху. Вона вважає, що юнацький вік є порою життєвого, соціально-рольового, професійного, особистісного, морального самовизначення та індивідуалізації. Юність потребує від особистості знання власних можливостей та перспектив. Ця вимога задовольняється у процесі вироблення власного світогляду, смислоттєвого та ціннісного вибору, формування життєвих планів та програм [24, с. 333].

Студентська молодь переважно зосереджує увагу на життєвій перспективі. У кожного другого юнака існує конфлікт у ціннісній сфері між професійними та позапрофесійними цінностями. Для більшості характерна мотивація, орієнтована на вирішення проблем власної самореалізації, спілкування, навчання та майбутньої професії. Серед домінуючих цінностей переважають цікава робота, дружба, кохання, щасливе сімейне життя. Щодо сімейної та професійної життєвої лінії уявлення юнацтва наближаються до середньостатичних. Стосовно освітніх, кар'єрних, стосункових перспектив є висновок про їх завищеність та нереалістичність.

Розглядом ціннісних орієнтацій студентів займався В.В. Пічурін, досліджуючи структуру та динаміку життєвої позиції особистості. Він вважає, що осмислення особистістю диференційованості своєї системи цінностей виступає конкретним показником усвідомлення свого життєвого шляху та перспективи. При цьому найбільш значущі для людини цінності, на його думку, будуть насамперед визначати її життєву позицію, що відіграє вирішальну роль у професійній діяльності.

Більшість молодих людей пов'язує своє уявлення про майбутнє з отриманням цікавої та захоплюючої роботи, що вимагає глибокої професійної

підготовки. У процесі професійної підготовки, з однієї сторони, необхідна самореалізація як постійний елемент практичного вираження своєї особистості, а з другої – це осмислення власної духовності постійного зворотнього зв'язку між власними вчинками та цінностями, між активністю та самоконтролем.

В. Т. Лісовський поділяє думку, що на престижність тієї чи іншої професії серед молоді впливає не тільки популярність її в суспільстві, але й система цінностей, прийнята соціальними та професійними групами, сім'ями та самою особистістю.

Юнацький вік співпадає із навчанням у вузі. Саме на першому курсі формується відношення молоді до навчання, до майбутньої професійної діяльності, продовжується самоідентифікація, формуються якості професійно грамотного сучасного спеціаліста. Тут велику роль відіграє успішна адаптація до нових умов [25, с. 126].

Виділяють такі три форми адаптації студентів першого курсу:

- 1) формуючу (стосується пізнавально-інформаційного пристосування до нового середовища, до структури вищої школи, до змісту навчання в ній, її вимог до своїх обов'язків);
- 2) суспільну (відбувається процес внутрішньої інтеграції груп студентів-першокурсників та інтеграції цих же груп зі студентським оточенням);
- 3) дидактичну (стосується підготовки студентів до нових форм, методів навчальної роботи у вищій школі).

Важливим компонентом ціннісної самосвідомості є її життєві орієнтації. Вони виконують функції включення суб'єкта в тій чи іншій формі соціальної діяльності та виступають як відносно самостійні, функціонально єдині підсистеми ціннісних уявлень про певні сфери діяльності.

Життєва орієнтація формується в залежності від того, носієм яких цінностей є те чи інше коло занять для людини, та якого значення набувають

дані цінності в її свідомості. Як компонент молодіжної свідомості, життєва орієнтація включає в себе всі характерні для ціннісних орієнтацій рівні:

- Емоційний – характеризується соціальними почуттями;
- когнітивний, що виражає свідому спрямованість на форми життєдіяльності;
- поведінковий, що виражає готовність зайнятися тією чи іншою діяльністю [26, с. 110]

Професійне, та особистісне самовизначення стає центральним новоутворенням раннього юнацького віку, тобто це нова внутрішня позиція, яка включає усвідомлення себе як члена суспільства, прийняття свого місця в ньому. Також самовизначення пов'язане з новим сприйманням часу – співвідношенням минулого та майбутнього, сприйманням теперішнього з точки зору майбутнього. У дитинстві час свідомо не сприймався, а тепер усвідомлюється часова перспектива. Спрямованість у майбутнє лише тоді сприятливо впливає на формування особистості, коли є задоволення теперішнім. За сприятливих умов старшокласник прагне до майбутнього не тому, що йому погано в теперішньому, а тому, що попереду буде ще краще.

Усвідомлення часової перспективи та побудова життєвих планів вимагають впевненості у собі.

Не зважаючи на деякі коливання в рівнях самооцінки, тривожності та різноманіття варіантів особистісного розвитку, слід зазначити про загальну стабілізацію особистості в цей період, яка почалася з формування «Я концепції» на межі підліткового та старшого шкільного віків. Старшокласники більшою мірою приймають себе, ніж підлітки, їх самоповага в цілому вища. Інтенсивно розвивається саморегуляція, підвищується контроль за своєю поведінкою, проявом емоцій. Настрій в ранній юності стає більш стійким і усвідомленим.

В цей час починає розвиватися моральна усталеність особистості. У своїй поведінці старшокласники все більше орієнтуються на власні погляди, переконання, які формуються на основі набутих знань. [27, с. 166]

В положенні Е. Еріксона щодо необхідності світоглядного вибору в юнацькому віці. Відсутність цього вибору, невизначеність цінностей не дозволяє особистості знайти своє місце в світі людських стосунків. Центральний психологічний процес раннього юнацького віку – це формування особистісної ідентичності.

Юнацький вік базується навколо кризи ідентичності, яка складається з серії соціальних та індивідуально-особистісних виборів, ідентифікацій та самовизначень. Якщо юнаку не вдається розв'язати ці задачі, в нього формується неадекватна ідентичність, розвиток якої може відбуватися за чотирма основними лініями:

1. відхід від психологічної інтимності, уникнення тісних міжособистісних стосунків;
2. розмитість почуття часу, неспроможність будувати життєві плани, страх дорослішання та змін;
3. розмитість продуктивних творчих здібностей, невміння мобілізувати свої внутрішні ресурси та зосередитись на якій-небудь головній діяльності;
4. формування «негативної ідентичності», відмова від самовизначення та вибір негативних взірців для наслідування. [28, с. 66]

Джеймс Марша виділив чотири етапи розвитку ідентичності, які вимірюються ступенем професійного, релігійного та політичного самовизначення: молоді людини:

1. «Невизначена, розмита ідентичність» характеризується тим, що індивід ще не виробив які-небудь чіткі переконання, не обрав професії, не зіткнувся з кризою ідентичності.
2. «Дострокова, попередня ідентифікація» має місце, якщо індивід включився до відповідної системи взаємин, але зробив це несамотійно, в результаті пережитої кризи та випробовування, а на підставі чужих думок, чужого прикладу чи авторитету.

3. Для етапу «мораторію» характерно те, що індивід знаходиться в процесі нормативної кризи самовизначення, обираючи з багато чисельних варіантів розвитку той єдиний, який може вважати своїм.
4. На етапі досягнутої, «зрілої ідентичності» криза завершена, індивід перейшов від пошуку себе до практичної самореалізації.

Юнацький вік, порівняно з підлітковим, характеризується більшою диференційованістю емоційних реакцій та способів вираження емоційних станів, а також підвищенням самоконтролю та саморегуляції. Хоча в якості загальних особливостей цього періоду відзначається різкою зміною настрою.

Хоча рівень свідомого самоконтролю юнаків значно вищий, ніж у підлітків, вони частіше скаржаться на своє слабівілля, залежність від зовнішніх впливів, а також на такі характерологічні риси, як вередливість, ненадійність, образливість.

Самовизначення, стабілізація особистості в ранній юності пов'язана з виробленням світогляду. Інтелектуальний розвиток, який супроводжується накопиченням і систематизацією знань про світ, та інтерес до особистості, рефлексія стають в ранній юності тією основою на якій будуються світоглядні погляди. Старшокласник шукає чітких, певних відповідей і в своїх поглядах категоричний, недостатньо гнучкий. Недарма говорять про юнацький максималізм. Безумовно, не у всіх старшокласників формується світогляд - система ясних, стійких переконань.

Розвиток пізнавальних функцій та інтелекту має два боки ~ кількісний та якісний. Підліток розв'язує інтелектуальні задачі легше, швидше та ефективніше, ніж дитина молодшого шкільного віку. Якісні зміни характеризують зміни в структурі розумових процесів: важливо не те, які задачі вирішує людина, а яким чином вона це робить. [29, с. 205]

За Ж. Піаже, кінець підліткового віку характеризується здібністю підлітка відокремлювати логічні операції від тих об'єктів, над якими вони відбуваються, і класифікувати висловлювання незалежно від їх змісту, за їх логічним типом. Багатьох психологів хвилює думка про те, що якісний

розвиток інтелекту завершується вже до початку юності. Після стадії розв'язання проблем вони виділяють ще одну стадію, яка характеризується здатністю знаходити і визначати проблеми. Властивості цієї останньої фази розвитку інтелекту: нестандартний підхід до вже відомих проблем, вміння включати окремі проблеми у більш загальні, родові. Важливо враховувати також, що якщо навіть всі підлітки з середніми розумовими здібностями володіють гіпотетико-дедуктивним мисленням, вони неоднаково застосовують цю здатність до різних аспектів дійсності. [29, с. 177]

Схильність до абстрактного мислення типова головним чином для юнаків. Хоча дівчата в цьому віці краще вчаться та їх успішність вища, ніж у юнаків, пізнавальні інтереси дівчат менш визначені і диференційовані й вони краще розв'язують конкретні, ніж абстрактні задачі. Художньо-гуманітарні інтереси переважають у них над природньонауковими.

Широта інтелектуальних інтересів часто поєднується в ранній юності з розкиданістю, відсутністю системи і методу. Більшість юнаків схильні перебільшувати рівень своїх знань. Здатність тривало зберігати об'єм пам'яті та її інтенсивність і переключати з одного предмету на інший з віком зростає. Увага стає більш вибірковою, залежною від спрямованості інтересів. Юнаки часто скаржаться на свою неспроможність концентруватися чомусь одному, розсіяність і хронічну нудьгу. Розсіяність уваги, невміння зосереджуватися, переключатися і відволікатися: від якихось стимулів та подразнень – це одна з головних причин поганої успішності та деяких емоційних проблем ранньої юності (пияцтво, наркоманія, нестримне прагнення задоволення).

Розвиток інтелекту тісно пов'язаний з розвитком творчих здібностей, які передбачають не лише засвоєння інформації, а прояв інтелектуальної ініціативи і створення чого-небудь нового. Важливий інтелектуальний компонент творчості – це перевага дивергентного мислення, яке передбачає, що на одне й те саме питання може бути багато однаково правильних відповідей. Творча активність передбачає, з одного боку, вміння визволитися з-під влади буденних уявлень і заборон (часто неусвідомлюваних), шукати

нові асоціації і шляхи, а з іншого -розвинутий самоконтроль, організованість, уміння себе дисциплінувати,

Розумовий розвиток старшокласника полягає не стільки в накопиченні умінь та зміні окремих властивостей інтелекту, скільки в формуванні індивідуального стилю розумової діяльності. За визначенням Є. А. Клімова, «індивідуально-своєрідна система психологічних засобів, до яких свідомо чи стихійно звертається людина з метою найкращого врівноваження своєї індивідуальності з предметними, зовнішніми умовами діяльності». В пізнавальних процесах він виступає як стиль мислення, тобто стійка сукупність індивідуальних варіацій в способах сприймання, запам'ятовування і мислення, які передбачають різні шляхи набування, накопичення, перероблення та використання інформації. Стиль мислення старшокласника залежить від типу його нервової системи.

Інтелектуальний розвиток, який супроводжується накопиченням і систематизацією знань про світ, та інтерес до особистості, рефлексія, виявляються в ранній юності тією основою, на якій базуються світоглядні погляди.

Пізня юність припадає на студентські роки. Ряд дослідників, які займаються проблемами розвитку і самопізнання, розглядають пізню юність як час безперервних змін і росту. Розвиток у цьому періоді залежить від вирішення проблем попередніх періодів - отримання довіри і автономії, ініціативи і працелюбності.

На думку С. Пако, припадає оптимум інтелектуальних функцій, а інтенсивність їх еволюції залежить від двох факторів: внутрішнього і зовнішнього. В якості внутрішнього фактору виступає рівень обдарованості до інтелектуальної діяльності та спрямованість особистості, в якості зовнішнього – це сукупність умов, які залежать від соціально-економічних та культурних умов. Особливу роль автор приділяє освіті, після закінчення школи, тобто подальшому навчанню, яке суттєво протистоїть старінню, гальмує інволюційні процеси. [30, с. 146]

Сформованість теоретичного та логічного мислення, а також всіх мислинневих операцій надають можливість засвоювати складний різнобічний матеріал і крім цього визначають у значній мірі особливості розвитку і функціонування інших психічних процесів та властивостей індивіда: мотиваційної, емоційно-вольової, особистісної сфер тощо. На думку П.М. Якобсона самопізнання в період пізньої юності втрачає свою емоційну напругу і існує вже на спокійному емоційному фоні але залишається досить високим емоційне сприйняття, обумовлене переживаннями пов'язаними з появою нових видів діяльності, почуттями закоханості, радістю творчості, великий інтерес до світу почуттів іншої людини тощо.

Рання та пізня юність це вік специфічної емоційної сенситивності. В даний період інтенсивно реалізуються і розквітають при сприятливих умовах всі ті потенції емоційності людини, які закладені в структурі її особистості. Для емоційного життя юності характерно те, що в ці роки переживаються не тільки предметні почуття (спрямовані на певне явище, людину, подію), але і формуються почуття узагальнені (почуття прекрасного, почуття трагічного, почуття гумору тощо) Ці почуття виражають вже загальні, більш стійкі світоглядні установки особистості і називають їх світоглядними почуттями.

В ранній юності формується самосвідомість – це уявлення про себе самого, самооцінка своєї зовнішності, розумових, моральних, вольових якостей; відбувається порівнювання себе з ідеалом, з'являється можливість самовиховання; зростає вольова регуляція; концентрація уваги, обсяг пам'яті, логізація навчального матеріалу, свормувалось абстрактно-логічне мислення; з'являється вміння самостійно розбиратися у складних питаннях, формується власний світогляд, як цілеспрямована система поглядів, знань, переконань, власної життєвої філософії; захоплення псевдонауковими теоріями, створення власних теорій життя, кохання, політики, максималізм суджень; прагнення до самоствердження, власної незалежності, оригінальності; нехтування порадами старших; критиканство, вияв недовіри; сухий раціоналізм, практицизм; прагнення до самокерування, нового обмірковування всього оточуючого,

відбувається життєве визначення людини, набуття певної міри психологічної зрілості; прагнення набути професію; відсутність дійсної самостійності, підвладність впливу однолітків.

Формується ставлення до народження сексуальних бажань; виникає перше почуття кохання, дружби, а також відбувається суттєва перебудова емоційної сфери; недостатнє усвідомлення наслідків власних вчинків [31, с. 201].

Висновки до розділу 1

Дослідженням життєвого шляху та перспектив особистості займалось чимало авторів. Індивід та його шлях вивчається з різних сторін у теоріях психоаналізу Зигмунда Фрейда, аналітичній психології Карла Юнга, транзактного аналізу Еріка Берна та індивідуальній психології Альфреда Адлера. Гуманістичний підхід Абрагама Маслоу, Фредеріка Перлза, Карла Роджерса, Віктора Франка уособлює людину в ролі істоти, яка перебуває в стані розвитку та прагне до самореалізації.

Життєвий шлях – це психічний образ, в якому відображені соціально-обумовлені просторово-часові характеристики. Життєва перспектива складає цілісне зображення взаємозв'язку програмованих та очікуваних подій, від яких на думку особистості залежить її сенс буття. Поняття «тимчасова перспектива» вперше отримало наукове обґрунтування в роботах К. Левіна, який використовував його для опису цілісного бачення людиною свого життя в минулому, сьогоденні і майбутньому.

Юнацький вік – це період між дитинством та дорослістю, який розпочинається з 15-17 років та триває до 23 років. Він характеризується формуванням самосвідомості, зростанням волової регуляції, зростанням розумової активності, сформованість абстрактно-логічного мислення, власного світогляду, прагнення до самостійності та незалежності, перебудова емоційної сфери, набуття професійних навичок, досвіду та знань. Відмінною ознакою є криза юнацького віку, що пов'язана з встановленням власного «Я», самоідентифікацією себе у соціумі, а також пошуком близькості з коханою людиною, відсутність чого може призводити до ізоляції особистості та її замкнення всередині себе.

Становлення узгодженої життєвої перспективи у юнацькому віці є свідченням наявності потенціалу розвитку особистості у майбутньому та виступає основним фактором, від якого залежить подальше життя людини та рівень її соціальної ефективності й успішності.

РОЗДІЛ 2. ЖИТТЄВА СПРЯМОВАНІСТЬ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ У СУЧАСНОСТІ

2.1. Визначення та види ціннісних орієнтацій у юнацькому віці

Психологічними механізмами формування та розвитку ціннісних орієнтацій виступають індивідуально-психологічні особливості протікання психічних процесів: мислення, пам'ять, емоції, воля, що існують у формі інтеріоризації, ідентифікації та інтерналізації соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються в ході соціалізації особистості та внаслідок проникнення суспільної інформації в її індивідуально-психологічний світ.

Юнак набуває досвід попередніх поколінь, отримує схвалені суспільством стереотипи поведінки, а вже потім набуває власного досвіду, який допомагає адаптуватися в подальшому житті. Абрахам Маслоу стверджує, що формування особистості відбувається завдяки соціальному впливу. У процесі становлення ціннісних орієнтацій особистості А. Кир'якова розмежовує такі фази:

1. залучення особистості до світу цінностей;
2. становлення свого «Я», через розуміння та осмислення самоцінності
3. формування власної ціннісної ієрархії.

Т. Мальковська виокремлює такі головні аспекти становлення ціннісних орієнтацій у юнацькому віці:

- формування розвиненої різнопланової ціннісної орієнтації, яка відповідає сучасному етапу суспільно-економічного розвитку соціального середовища;
- формування першочергової ціннісної орієнтації, що спрямовує свої дії на цінності суспільства, ідеали, на основі існуючих фундаментальних світоглядних принципів;
- формування цінних умінь соціального характеру, які спрямовані на опанування цінностей в різних видах діяльності, що здійснює шкільний заклад [31, с. 320].

Психолог І. Кон підкреслює, що в ході самовизначення та спроб розібратися в навколишньому світі, особами юнацького віку здійснюється

пошук сенсу життя взагалі. В результаті у них формуються світогляд – це погляд на світ в цілому, система переконань, що виражають відношення людини до світу та її головні ціннісні орієнтації. Процес засвоєння цінностей життя і їх перетворення в змістовні елементи ціннісних уявлень виступає психологічною основою формування ціннісних орієнтацій особистості молоді людини. Особливості протікання даного процесу умовно подають у вигляді трьох взаємопов'язаних етапів:

1. спочатку відбувається переоцінка цінностей та ідеалів, якими керувалась особистість до цього, тому власний досвід життєдіяльності виступає важливим джерелом ціннісних орієнтацій;
2. засвоєння цінностей проходить не лише шляхом утворення цілісних функціональних одиниць емпіричних уявлень, а й комунікативних – через засоби масової інформації і пропаганди;
3. необхідною умовою цього етапу є діяльність, виражена в особистих внутрішніх відношеннях до об'єктивних умов свого буття.

Проблеми ціннісних орієнтацій юнацького віку торкається Н. Бондар при дослідженні формування особистісної репрезентації життєвого шляху. Вона вважає, що юнацький вік є порою життєвого, соціально-рольового, професійного, особистісного, морального самовизначення та індивідуалізації. Саме в юності відбувається становлення людини як особистості, коли індивід, пройшовши складний шлях онтогенетичної ідентифікації уподібнення до інших, набув від них соціально вагомих якостей особистості, здатність до співпереживання, до активного морального ставлення до людей та самої себе. Побудова та переоцінка системи цінностей – це є основним процесом морального розвитку в юнацькому віці [32, с. 117].

На думку М. Хофмана, моральний розвиток проходить трьома різними, шляхами, заснований на тривозі стримування, тобто соціально прийнятна поведінка, зумовлена страхом перед покаранням. Діти навчаються пов'язувати покарання, яке йде від батьків та інших людей, з неприйнятною поведінкою. У кінцевому результаті вони впораються зі страхом покарання, утримуючись від заборонених дій.

П. Ігнатенко стверджує, що мотив і мета скеровують особистість на

суспільні цінності відповідно за її потребами. Дослідник вказує на те, що ціннісні орієнтації з'являються в учнів при наявності потреб в інтересах, наприклад наскільки цінність може задовольнити потребу, в мотивах.

Психолог С. Рубінштейн стверджував, що в юності виробляються ціннісні орієнтації, в яких виявляється сама сутність людини та складається світогляд, підсумкове ставлення до життя, яке дозволяє вийти на проблему сенсу життя людини. Юнацькому віку притаманна наступна ієрархія груп ціннісних орієнтацій:

- 1) цінності особистого життя (здоров'я, любов, хороші та вірні друзі, щасливе сімейне життя тощо);
- 2) індивідуальні цінності (матеріальне забезпечення, самостійність, краса, високі домагання, сміливість, тверда воля, нетерпимість до недоліків, життєрадісність тощо);
- 3) етичні цінності (вихованість, чуйність, чесність, милосердя тощо);
- 4) цінності професійної спрямованості (цікава робота, суспільне визнання, впевненість у собі, освіченість, раціоналізм, самоконтроль, відповідальність, ефективність у справах);
- 5) цінності розвитку і пізнання (розвиток, творчість, активне діяльне життя тощо). Їх спрямованість може бути: індивідуальною, соціальною та професійною. За теорією соціального наочіння вироблення власної системи ціннісних орієнтацій відбувається через процеси ідентифікації, інтерналізації і підкріплення, наприклад, різних засобів громадського впливу, які поряд з впливом батьків сприяють засвоєнню певних цінностей.

А. Бандура виділив проблему процесу засвоєння моральних цінностей і правил поведінки проходить через стадії ідентифікації та моделювання. Спочатку діти спостерігають припустиму, з погляду суспільної моралі, поведінку дорослих і зазначають, що дорослим подобається, а що ні. Потім, будучи прекрасними імітаторами, вони намагаються чинити так само – більшою мірою через те, що батьки є взірцем для них, а також джерелом любові або ненависті, матеріального благополуччя або злиднів, спокою або страждання, безпеки або тривоги, задоволення і виконання таємних бажань. Крок за кроком діти стають соціально адаптованими

особистостями і поводяться належним чином навіть за умови відсутності зовнішніх стимулів.

У юнацькому віці дозрівають когнітивні та особистісні передумови світогляду. Від того як цей процес буде відбуватися, залежить те, наскільки світогляд буде правильно і глибоко відображати об'єктивний світ, буде істинним або хибним, науковим чи релігійним, матеріалістичним чи ідеалістичним, прогресивним або реакційним, оптимістичним чи песимістичним, наскільки особистість зможе визначити свою особистісну орієнтацію. Свідомість юнаків характеризується особливою чутливістю, здатністю переробляти та засвоювати величезний потік інформації. Особливої уваги заслуговують дослідження. [34, с. 700]

Л. Кахле про адаптаційний потенціал визначала цінності як когнітивні утворення, основне призначення яких полягає в оптимізації адаптації індивіда до соціального оточення, у забезпеченні такої переробки інформації із навколишнього світу, яка б не порушувала режим оптимального функціонування як окремого індивіда.

Життєва орієнтація формується в залежності від того, носієм яких цінностей є те чи інше коло занять для людини, і якого значення набувають дані цінності в її свідомості. Як компонент юнацької свідомості, життєва орієнтація включає в себе всі характерні для ціннісних орієнтацій рівні:

1. емоційний, що характеризується, в першу чергу, соціальними почуттями;
2. когнітивний, що виражає свідому спрямованість на форми життєдіяльності;
3. поведінковий, що виражає готовність зайнятися тією чи іншою діяльністю. Формування особистості також містить у собі становлення відносно сталого образу «Я», тобто цілісного уявлення про самого себе.
4. Образ «Я» – це складне психологічне явище, яке не є простим усвідомленням своїх якостей чи сукупності самооцінок.

На думку Е. Еріксона, важливим завданням, що постає перед людиною в юності, є встановлення власної ідентичності у близьких стосунках з іншими людьми. Формування ідентичності – це безперервний процес, оскільки має

структурувати та перебудувати свою особисту, професійну та сімейну ідентичність у міру того, як змінюється їх внутрішній і зовнішній світ. Хоча багато граней дорослої ідентичності можуть сформуватися вже до початку дорослого життя, водночас, як іншим ще тільки передбачається сформуватись. З формуванням ідентичності дійсно пов'язаний розвиток близькості з друзями, і в кінцевому результаті, з вірним чоловіком або дружиною. На бачення Е. Еріксона, розвиток близькості – це дуже важливе досягнення юності. Ті, хто не здатен сформувати близькі стосунки протягом цього критичного періоду, можуть відчувати великі труднощі в соціальній адаптації і страждати від почуття самотності й пригніченості. [35, с. 95]

Юнацький вік характеризується виробленням ціннісних орієнтацій – це спрямованості на певні цінності, наприклад, хлопці виявляють орієнтацію на вірних друзів, здоров'я, діяльне життя, а дівчата – на кохання, щасливе сімейне життя, цікаву роботу. Ціннісні орієнтації розширюють межі соціальної ситуації розвитку, виводять юнака на вищий рівень стосунків зі світом. У нього формується готовність до професійного та життєвого самовизначення.

Юнацький вік – це вже значне коло діяльностей. Юнаки тяжіють до різних видів активності, що виявляється у широкому спектрі ціннісних орієнтацій. Зміст останніх засвідчує: якщо підліток – це відкриття «Я», то юнак – «відкриття себе у світі». За цих умов постає завдання на впорядкування своїх стосунків зі світом, пошуку свого місця у ньому. Найважливішою характеристикою свідомості в юності виступає орієнтація на майбутнє, яка створює позитивний емоційний фон ставлення особистості до себе, стимулює її активність і є основою її розвитку. Усвідомлення свого місця в майбутньому, своєї життєвої перспективи є центральним новоутворенням психічного та особистісного розвитку в цьому віці. Процес формування системи ціннісних орієнтацій стимулюється значним розширенням спілкування, засвоєнням і перетворенням досвіду минулих поколінь, зіткненням з різноманітними формами поведінки, поглядів, ідеалів [36, с. 100].

2.2. Проблеми ціннісних орієнтирів у юнацькому віці

В юнацькому віці людина звертається до цинізму або починає духовно зростати, будувати життя на основі моральних орієнтацій. Поглиблюється розрив між молодими людьми у сфері ціннісних орієнтації та домагань на визнання, здатності до рефлексії та у сфері інших особливостей.

Юнак прагне самовизначитися як особистість як і індивід, включений у громадську діяльність. Значна частина молоді в юності починає тяжіти до лідерства як майбутньої діяльності. Молода людина в цей період починає відчувати звільнення від безпосередньої залежності від певного кола значних осіб, що призводить до сильних переживань та проблем.

Старший шкільний вік – це лише початок юності, але на момент закінчення школи старшокласник повинен бути психологічно готовим до вступу у доросле життя. Готовність до дорослого життя являє собою наявність розвинених здібностей та потреб для самореалізації: спілкування та володіння способами його побудови, теоретичне мислення, здатності до рефлексії; потреба у праці та володіння навичками, що дозволяють включитися у творчу діяльність. На особистісному рівні виникають такі проблеми:

- проблема самосвідомості;
- проблема особистісного зростання;
- неадекватний рівень домагань;
- несформованість життєвих планів;
- несформованість потреб;
- розбіжність навчальних та професійних інтересів;
- низька соціальна активність при прагненні соціального схвалення тощо.

Криза сімнадцяти років – це рубіж звичайного шкільного та нового дорослого життя. В тих випадках, коли діти закінчують школу після дев'ятого класу, то відбувається зсув кризи у бік п'ятнадцяти років. В цьому випадку підлітки бувають цинічними та достатньо відвертими, вже ясно формулюють своє життєвий погляд [37, с. 245].

Д.Б. Ельконін відзначав кризу сімнадцяти років як найважчий період разом з кризою трьох років. Більшість 17-річних орієнтується на продовження освіти. Також Існують дві категорії випускників школи: перші сподіваються

на допомогу батьків, а інші розраховують на свої сили. Для тих, хто важко переживає кризу 17 років характерні різні страхи, наприклад, відповідальність за зроблений вибір, страхи перед новим життям, перед помилки, висока тривожність може призвести до виникнення невротичних реакцій (загостренню гастриту, головних болів, тиску та інше).

Дев'ятнадцяти та двадцятирічні хлопці основні труднощі свого життя пов'язують з появою відповідальності. У кризу сімнадцяти років відбувається ціннісно-сміслова саморегуляція поведінки, спостерігається філософська інтоксикація свідомості. Криза юнацького віку з'являється зі вступом індивіда до дорослого життя, коли загострюються внутрішні конфлікти, виникають суперечливі питання [38, с. 432].

Психоаналітичні теорії Зігмунда Фрейда та Анни Фрейд вбачають в юності певний етап психосексуального розвитку, коли притік інстинктивної енергії лібідо повинний бути компенсований захисними механізмами Я. Боротьба тенденцій з боку Воно і Я проявляється в зростаючій стурбованості і збільшенні конфліктних ситуацій, які поступово, в міру встановлення нової гармонії Я, Воно, долаються.

Е. Шпрангер вважав, що в юності відбувається вrostання індивіда в культуру. У психосоціальній теорії Е. Еріксона в період юності повинна бути розв'язана центральна задача досягнення ідентичності, створення несуперечливого образу самого себе в умовах численності виборів.

Соціологічні теорії юності розглядають її як певний етап соціалізації, перехід від залежного дитинства до самостійного життя, а психологічні теорії надають важливого значення суб'єктивній стороні, характерним рисам внутрішнього світу та самосвідомості юнака.

Багато що при розв'язанні проблем залежить від міри розвитку моральної самосвідомості. В підлітковому віці розпочинається створення своєї особистості та свідомо побудова способів спілкування, а потім індивід продовжує цей шлях удосконалення значущих для себе якостей в юності. При цьому юнак залишається легко вразливим, а вже до кінця юнацького віку молода людина починає оволодівати захисними механізмами, які не тільки дозволяють їй зовні захищати себе від стороннього вторгнення, але й

загартовує її внутрішньо [39, с. 345].

В психології не існує єдиної думки щодо того, на якому році життя проходить криза юнацького віку. Окрім цього, серед учених немає єдиного погляду стосовно того, чи слід відносити визначені явища до нормативної або ненормативної кризи, вікової або кризи професійного самовизначення. В.М. Поліщук об'єктом свого дослідження обрав набір особистісних якостей та їх місце в структурі особистості конкретного віку та динаміку. Він виявляє таку структуру симптомів кризи, що відбувається до 23 років:

1. Позитивні: типові: самоконтроль, переживання успіхів та невдач, прагнення до автономії, гордість за власні досягнення, оптимізм. Супутні: домагання ролі дорослого, відповідальність, організованість, вміння співпрацювати.
2. Негативні: типові: індивідуалізм, хитрість, дратівливість, корисливість, заздрість. Супутні: лихослів'я, байдужість, зухвалість, недбалість.

За даними С. В. Чернобровкіної більшість студентів закладів вищої освіти та учнів коледжів на етапі закінчення навчання переживають власне критичну стадію кризи юнацтва, демонструючи пікову тенденцію. Дослідження Б. Ясько та Л. Тхагаліжокової показали, що криза третього курсу пов'язана зі схильністю ідивіа переживати поточний період життя як малоуспішний, що характеризується конфліктом між «ідеальними» цінностями професії та реальними умовами [40, с. 701].

О. В. Ведута позначала кризу третього курсу як одну з криз професійного становлення особистості. У цьому віці відбувається відкриття Я-всесвіту. Тенденція сприймати свої переживання як унікальні має небезпеку перерости у відгородженість та замкнутість, засновані на помилковій переконаності у тому, що зрозуміти його особливий внутрішній світ не зможе ніхто. Прагнення пізнати себе як особистість призводить до саморефлексії. В юності виробляються ціннісні орієнтації, складається світогляд як система узагальнених уявлень про світ у цілому, про навколишню дійсність та інших людей і про себе, готовність керуватися ним у діяльності. Формується усвідомлене «підсумкове ставлення до життя», а також з'являється зацікавлене, схвильоване ставлення до індивідуального сенсу життя. Активно розвивається у юності сфера почуттів,

спрямованість на майбутнє, відчуття розквіту фізичних та інтелектуальних можливостей. Загальне емоційне самопочуття стає більш рівнішим ніж у підлітків.

Емоційна сфера в юності стає значно багатшою за змістом і тонше за відтінками переживань, підвищується емоційна сприйнятливість та здатність до співпереживання. У той самий час емоційна сприйнятливість часто поєднується з категоричністю та прямолінійністю юнацьких оцінок оточуючого [41, с. 112]

2.3. Психологічна допомога при роботі з життєвими перспективами в юнацькому віці

Автор Т.М. Титаренко описує етапи індивідуальної та групової роботи з оптимізації часу життя, планування найоптимальнішого для себе майбутнього. Вона зазначає, що перша перешкода, що виникає при спробах знайти технології оптимізації руху життя – це стійкий внутрішній супротив, та впевненість багатьох людей у тому, що життя не піддається ніякому контролю. Тому першим етапом такої роботи є поступове прийняття життєвих несподіванок, готовність гнучко й оперативно на них реагувати.

Другий етап полягає у зверненні уваги людини на її внутрішній потенціал, починає вірити у власні сили, усвідомлювати їх та спиратися на них.

Третій етап індивідуальної та групової роботи з оптимізації часу життя полягає в усвідомленні типових психологічних захистів, їх змісту, відносної корисності та надмірності. Саме це, на думку Т.М. Титаренко, дає змогу наблизитися до перетворення захистів на конструктивніші стратегії подолання.

Четвертий етап полягає у виробленні індивідуального стилю долаття перешкод. [42, с. 274]

Психолог Л.О. Регуш для покращення вміння структурувати час та простір життя пропонує розроблений нею практикум з розвитку прогностичних здібностей. Він включає такі вправи як: «Уявлення про розвиток свого Я у часі», «Прогнозування у процесі прийняття рішень», вправи на розвиток прогностичного компоненту спостережливості. На думку автора, такий практикум рекомендований всім, хто прагне гармонізувати просторово-часове поле свідомості.

Висновки до розділу 2

В юнацькому віці індивід починає більше усвідомлювати свою ідентичність, розуміти свої бажання, можливості, формувати власні нові цінності. Також це початок становлення себе в професійній діяльності, відділення реального від ілюзорного. Досить характерним є криза юнацького віку, що проходить у певних вікових періодизаціях: криза сімнадцяти років, криза двадцяти трьох років. Що саме пов'язане зі зміною звичних ритмів життя (завершення школи, університету, переїзд від батьків до самостійного проживання). Життєва орієнтація формується в залежності від того, носієм яких цінностей є те чи інше коло занять для людини, і якого значення набувають дані цінності в її свідомості.

Вивченням проблеми ціннісних орієнтацій у юнацькому віці займалися такі автори, як: В. М. Поліщук, О. В. Ведути, Б. Ясько, Л. Тхагаліжокової, С. В. Чернобровкіної, Е. Еріксон, Д. Ельконін, З. Фрейд, А. Фрейд та інші. Вони виділили певні властивості та проблеми, що притамані цьому віку.

Для роботи з ціннісними орієнтаціями юнаків в цьому розділі, ми обрали описати програми Т. М. Титаренко та Л. Регуш.

РОЗДІЛ 3. ОРГАНІЗАЦІЯ, МЕТОДОЛОГІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ПЛАНУВАННІ ЖИТТЄВИХ ПЕРСПЕКТИВ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

3.1. Організація дослідження, методи та методики

Для проведення емпіричного дослідження виявлення планування життєвих перспектив у юнацькому віці ми обрали вісім методик.

Методика № 1: «Оцінка життєвих та тимчасових перспектив особистості» в адаптації».

Мета: виявлення наявності та специфіки життєвих перспектив людини, рівня життєвої та тимчасової перспективи, який відображає силу особистості, що дозволяє витримувати напругу сучасного життя, брати участь у конкурентних процесах сучасного соціального простору та утримувати в перспективі особисті життєві цілі та смисли.

Автор: Н. І. Микільський.

Призначення: Методика виділяє десять категорій, у сукупності та що представляють ЖВПЛ (життєві та тимчасові перспективи особистості). До них відносяться чіткість цілей, творчість при вирішенні завдань, автономність, наявність лідерських якостей, рішучість та здатність ризикувати, спрямованість на безперервний саморозвиток, вимогливість до результату своєї діяльності.

Опис методики: складається з 30-ти питань. [44, с. 300]

Методика № 2: Тест «Смисложиттєві орієнтації» (методика СЖО).

Мета: визначення ступіня свідомості життя у випробуваних, отримання інформації про таких особистісних конструктах та їх змістовних характеристиках як:

- цілі в житті в аспекті значущості відповідно до ідеалів та смислами життя особистості - субшкала «Мета»,
- актуальне справжнє особи та його наповненість, що приносить задоволеність / незадоволеність - субшкала «Процес»,
- ставлення особистості до минулого в аспекті особистої ефективності та

- ступеня задоволеності досягненнями на попередньому етапі життя – субшкала «Результат»,
- ставлення до себе, як «здатного та відповідального» за життя та досягнення – субшкала «Локус контролю-Я»,
 - ставлення до життя, як до фактора, що існує поза особистістю, особистому впливу, що не піддається, та відповідальному за те, що відбувається у реальному житті особистості (позиція пасивності та залежності від обставин, наприклад, «так вийшло», «життя так склалося») – субшкала «Локус контролю – Життя». [45, с. 221]

Автор: Д.А. Леонтєва.

Опис методики: методика представлена 20 шкалами – парами тверджень, з якими випробуваний повинен погодитися/не погодитися і відзначити ступінь свого згоди з ним. Результати обробляються відповідно до методичних рекомендацій автора та в результаті тест надає можливість побачити чи є у респондентів орієнтири на майбутнє, чи існують вони в вигляді цілей, визначити ставлення та виділити ступінь задоволеності чи повну орієнтацію на достаток у цьому. Також методика передбачає інформацію про задоволеність особи наявними в неї досягненнями, отриманими в минулому та розуміння ступеня власної участі у своєму житті, можливості вибрати та організувати її на свій розсуд.

Методика № 3: визначення самооцінки

Мета: визначення самооцінки особистості щодо відповідності її категоріям адекватності, тобто, випадки, коли уявлення особистості про себе та своїх особливостях реалістично та побудовано на оцінці реальних фактів самореалізації.

Автор: Л.Д. Столяренка.

Призначення: методика показує зміст ідеального Я особистості, на підставі чого виникає оцінка себе (Я-реального). Також, цікавим є можливість отримати інформацію про самооцінку людини в різних сферах своєї активності – спілкуванні, діяльності, поведінці, а також в аспекті переживань особистості [46, с. 56].

Методика № 4: «Ціннісні орієнтації»

Мета: вивчення ціннісно-мотиваційної сфери людини. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості та складає основу її відносин до навколишнього світу, до інших людей, до себе самої, основу світогляду та ядро мотивації життєвої активності.

Автор: М. Рокич.

Опис методикки: складається з двох списків цінностей (по 18 у кожному). Випробуваний присвоює кожній цінності ранговий номер, а картки розкладає по порядку значущості.

Методика № 5: Методика дослідження особистісної ідентичності (МІІ)

Мета: вивчення особистісної ідентичності.

Автор: Л. Б. Шнейдер.

Опис методики: Вона побудована на засадах прямого та ланцюгового асоціативного тесту та дозволяє визначити статус особистісної ідентичності людини. Ідентичність розглядається як результат активного рефлексивного процесу, що відображає справжні уявлення суб'єкта про себе, власний, а не нав'язаний шлях розвитку. Особистісна ідентичність є самореферентність, тобто відчуття та усвідомлення унікальності «Я» в його екзистенції та неповторності особистісних якостей, за наявності своєї приналежності до соціальної реальності.

Методика № 6: діагностика соціально-психологічної адаптації

Мета: виявлення особливостей особистості рівня соціально-психологічної адаптації до нового середовища, умов та правил поведінки.

Автор: К. Роджерс та Р. Даймонд.

Опис методики: опитувальник містить 101 затвердження. 37 із них відповідають критеріям адаптованості особистості, 37 – дезадаптованості, 26 – нейтральні. До висловлювань останньої категорії входить також так звана «шкала брехні». Мета цього полягає в тому, щоб тестований не потрапив під вплив «прямого ототожнення» і щоб тестований об'єктивніше співвідносив твердження зі своїми здібностями, особливостями та психологічним станом. Крім того, тестований уникає впливу соціально-бажаних відповідей. Класична шкала відповідей включає 7 балів, але деякими фахівцями такий поділ

піддається сумніву, оскільки градація значень часто не є значною для обивательського свідомості. Автори виділили 6 інтегральних показників, що дозволяють аналізувати результати опитування: адаптація, прийняття інших, інтернальність (рівень суб'єктивного контролю), самосприйняття, емоційний комфорт, прагнення домінування. Кожен із наведених показників розраховується за емпірично виведеною формулою. Інтерпретація результатів опитування здійснюється за нормативами, які різняться залежно від віку тестованого. [47, с. 133]

Методика № 7: «Мотивація успіху та уникнення невдачі»

Мета: визначення мотивації успіху або уникнення невдачі

Автор: А.А. Реан.

Призначення: виявлення мотивації в особистості, яку вона найчастіше використовує задля досягнення мети.

Опис методики: тест-опитувальник складається з 20-ти тверджень, на які потрібно відповісти «так» чи «ні».

Обробка та аналіз результатів: За кожен збіг відповіді з ключем випробовуваному дається 1 бал. Підраховується загальна кількість набраних балів.

- Якщо кількість набраних балів від 1 до 7, то діагностується мотивація на невдачу (боязнь невдачі);

- якщо кількість набраних балів від 14 до 20, то діагностується мотивація на успіх (надія на успіх).

- якщо кількість набраних балів від 8 до 13, то слід вважати, що мотиваційний полюс яскраво не виражений. При цьому можна мати на увазі, що, якщо кількість балів 8 - 9, є певна тенденція мотивації на невдачу, а якщо кількість балів 12-13, є певна тенденція мотивації на успіх.

Методика № 8: «Діагностика мотиваційної структури особистості»

Автор: В. С. Мильман.

Мета: тест виявляє деякі стійкі тенденції особистості: загальну та творчу активність, прагнення до спілкування, забезпечення комфорту, соціального статусу та ін. Методика дозволяє діагностувати мотиваційний (МП) та емоційний (ЕП) профілі особистості. У структурі особистості виділяють два

види мотивації: продуктивна та споживача. Продуктивна мотивація детермінує творче розвиток особистості та сприяє включенню людини в соціум. Цей вид цінностей орієнтує людину на майбутнє, у них передумови предметного, змістовного розвитку як окремого індивідуума, так і суспільства в цілому. Продуктивна мотивація є творчою, оскільки сприяє породженню суспільно значущих матеріальних та духовних цінностей. Споживча мотивація спрямована на підтримку життєдіяльності суб'єкта і обумовлена його природними потребами.

Опис методики: пропонується 14 тверджень, що стосуються життєвих прагнень. Треба висловити ставлення до них за кожним з 8 варіантів відповідей. [48, с. 45].

3.2. Полігон дослідження, характеристика його учасників

Дослідження було проведене серед 100 юнаків, віком 17-23 років (57 дівчат, 43 хлопця) на базі Криворізького національного університету серед двох груп. Першою групою були юнаки спеціальності «Комп'ютерні науки» (33 дівчат, 17 хлопців), а другою групою – за спеціальністю «Економіка» (24 дівчини, 26 хлопців).

Таблиця 3.1

Перелік учасників дослідження за спеціальністю «комп'ютерні науки»

Стать	Вік	Спеціальність
Жінка	17	комп'ютерні науки
Жінка	17	комп'ютерні науки
Жінка	23	комп'ютерні науки
Жінка	22	комп'ютерні науки
Жінка	19	комп'ютерні науки
Жінка	20	комп'ютерні науки
Жінка	19	комп'ютерні науки
Жінка	18	комп'ютерні науки
Жінка	17	комп'ютерні науки
Жінка	23	комп'ютерні науки

Жінка	21	комп'ютерні науки
Жінка	20	комп'ютерні науки
Жінка	22	комп'ютерні науки
Жінка	22	комп'ютерні науки
Жінка	17	комп'ютерні науки
Жінка	23	комп'ютерні науки
Жінка	21	комп'ютерні науки
Жінка	22	комп'ютерні науки
Жінка	17	комп'ютерні науки
Жінка	18	комп'ютерні науки
Жінка	17	комп'ютерні науки
Жінка	19	комп'ютерні науки
Жінка	20	комп'ютерні науки
Жінка	23	комп'ютерні науки
Жінка	22	комп'ютерні науки
Жінка	20	комп'ютерні науки

Жінка	23	комп'ютерні науки
Хлопець	20	комп'ютерні науки
Хлопець	18	комп'ютерні науки
Хлопець	17	комп'ютерні науки
Хлопець	23	комп'ютерні науки
Хлопець	23	комп'ютерні науки
Хлопець	21	комп'ютерні науки
Хлопець	21	комп'ютерні науки
Хлопець	22	комп'ютерні науки
Хлопець	18	комп'ютерні науки
Хлопець	17	комп'ютерні науки
Хлопець	19	комп'ютерні науки
Хлопець	20	комп'ютерні науки
Хлопець	20	комп'ютерні науки
Хлопець	21	комп'ютерні науки
Хлопець	21	комп'ютерні науки

Таблиця 3.2

Перелік учасників за спеціальністю «економіка»

Стать	Вік	Спеціальність
Жінка	22	економіка
Жінка	19	економіка
Жінка	20	економіка
Жінка	21	економіка
Жінка	18	економіка
Жінка	17	економіка
Жінка	19	економіка
Жінка	22	економіка

Жінка	23	економіка
Жінка	17	економіка
Жінка	17	економіка
Жінка	18	економіка
Жінка	20	економіка
Жінка	20	економіка
Жінка	18	економіка
Жінка	17	економіка
Жінка	18	економіка
Жінка	23	економіка
Жінка	18	економіка
Жінка	17	економіка
Жінка	19	економіка
Жінка	21	економіка
Жінка	23	економіка
Жінка	23	економіка
Жінка	17	економіка
Жінка	17	економіка
Жінка	23	економіка
Хлопець	23	економіка
Хлопець	17	економіка
Хлопець	18	економіка
Хлопець	19	економіка
Хлопець	17	економіка
Хлопець	21	економіка
Хлопець	21	економіка
Хлопець	21	економіка
Хлопець	22	економіка
Хлопець	23	економіка

Хлопець	17	економіка
Хлопець	18	економіка
Хлопець	19	економіка
Хлопець	19	економіка
Хлопець	21	економіка
Хлопець	21	економіка
Хлопець	23	економіка
Хлопець	23	економіка
Хлопець	22	економіка
Хлопець	22	економіка
Хлопець	18	економіка
Хлопець	18	економіка
Хлопець	17	економіка

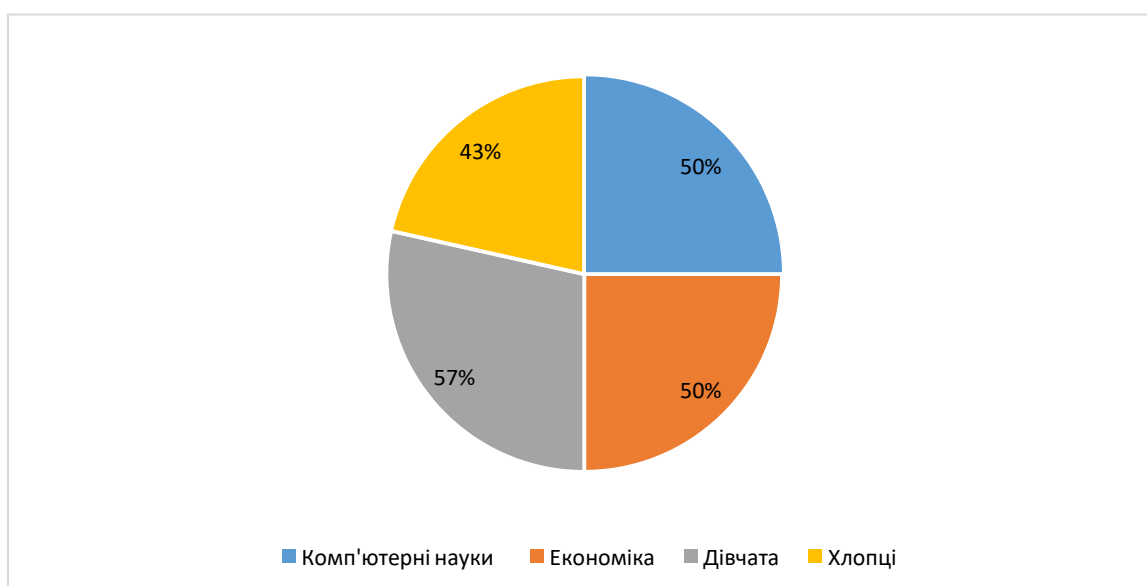

Рисунок 2.1. Розрахунок всіх учасників дослідження за спеціальністю та гендерним аспектом

За даним розрахунком переважає 57% дівчат, 43% хлопців, а 50% становлять економісти та комп'ютерні науки.

2.3. Аналіз та інтерпретація емпіричного дослідження

Розглянемо загадні результати за методикою «Оцінка життєвих та тимчасових перспектив особистості» в адаптації Н.І. Микільського:

Таблиця 3.3

Результати за методикою «Оцінка життєвих та тимчасових перспектив особистості» в адаптації Н.І. Микільського

Дуже високий рівень конкурентоспроможності у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2,5	1,7	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,2	0,4
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,6	0,5
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,3	0,3
Вище середнього рівень конкурентоспроможності у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2,5	1,7	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,2	0,4
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,6	0,5

Спеціальність «Економіка»	1,5	1,3	0,3
Середній рівень конкурентоспроможності у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2,5	1,7	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,2	0,4
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,6	0,5
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,3	0,3
Нижче середнього рівень конкурентоспроможності у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2,5	1,7	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,2	0,4
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,6	0,5
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,3	0,3
Низький рівень конкурентоспроможності у дівчат			

	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2,5	1,7	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,2	0,4
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,6	0,5
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,3	0,3

В даному випадку розрахунок результатів використовується завдяки статистичному методу обробки даних та t-критерію Ст'юдента, який проводиться через різницю середніх чисел та поділом на квадратний корінь з суми помилок репрезентативності по вибраним групам. Дуже високий рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; $f=9$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Дуже високий рівень конкурентоспроможності у хлопців \bar{x} 1 SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=8$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У економістів – 1,5 SD 1,3 Mr 0,6; $f=7$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Вище середнього рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; $f=11$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Вище середнього рівень конкурентоспроможності у хлопців \bar{x} 1 SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-

критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У економістів – \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; $f=9$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Середній рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Середній рівень конкурентоспроможності у хлопців \bar{x} 1 SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У економістів – \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; $f=11$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

Нижче середнього рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; $f=14$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У хлопців \bar{x} 1, SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У економістів – 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

Низький рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=12$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; $f=16$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=15; T=0,9. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У економістів – 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; f=11; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Розглянемо діаграму рівня конкурентоспроможності у дівчат

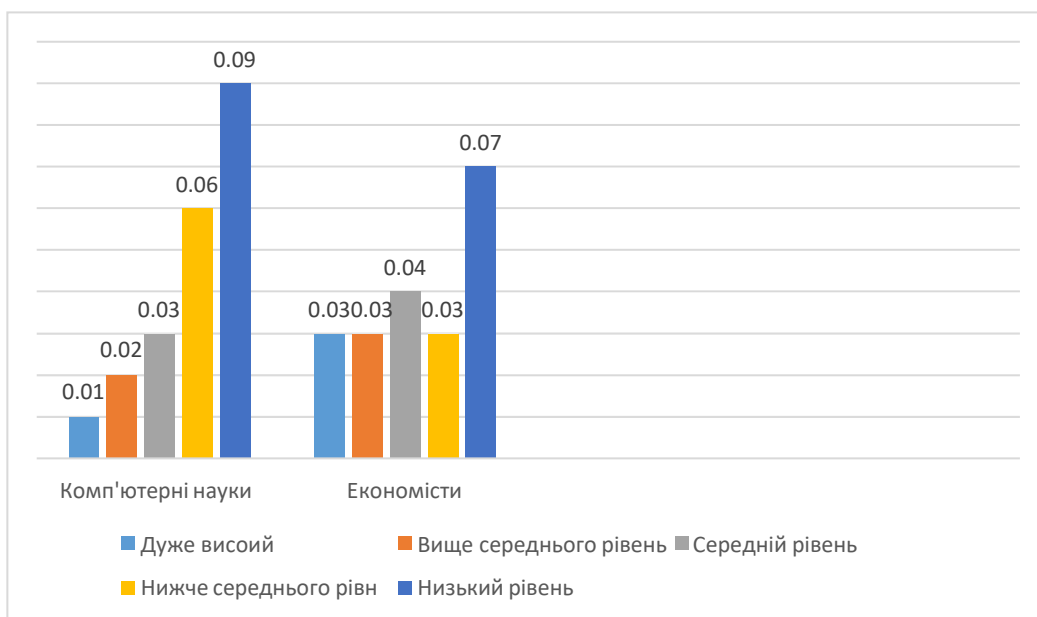

Рисунок 3.2. Розрахунок рівня конкурентоспроможності у дівчат за методикою «Оцінка життєвих та тимчасових перспектив особистості» в адаптації Н.І. Микільського

Розглянемо діаграму конкурентоспроможності у хлопців:

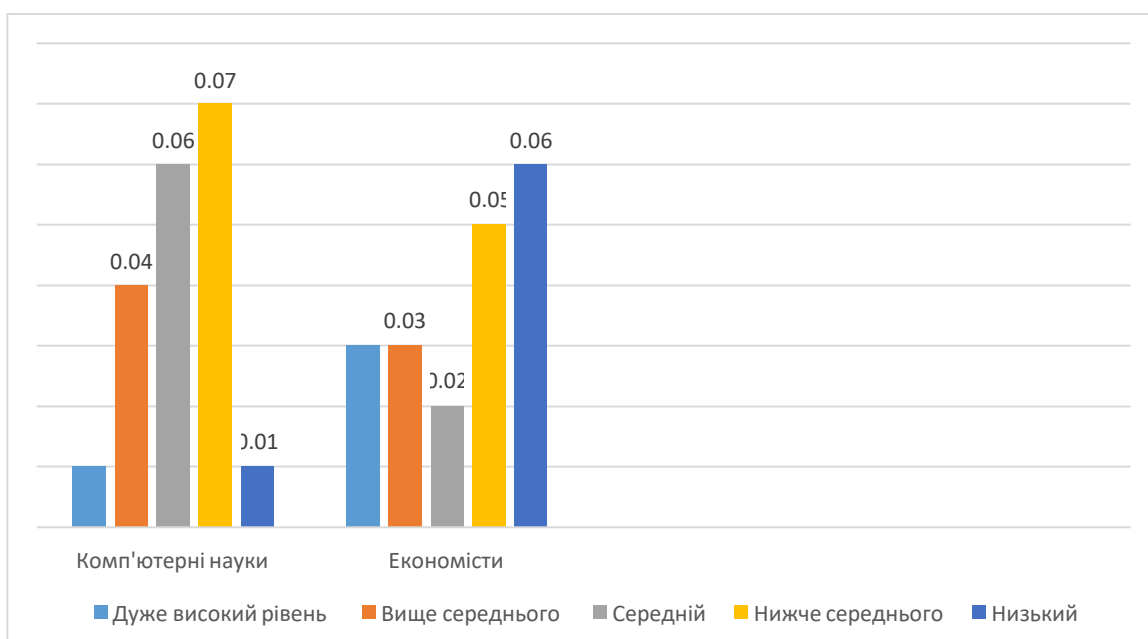

Рисунок 3.2. Розрахунок рівня конкурентоспроможності у дівчат за методикою «Оцінка життєвих та тимчасових перспектив особистості» в адаптації Н.І. Микільського

Отже, за даними обчисленнями та за t-критерієм Ст'юдента більш ймовірним є те, що у дівчат та хлопців переважає середній рівень конкурентоспроможності. у досліджуваних переважає інтерес в професійній діяльності, а категорія ціннісних та життєвих перспектив виражена не досить чітко. Також недостатнім був виявлений рівень «сили особистості», що дозволяє витримувати темп, зміни, конкуренцію у сучасному житті, на що саме і впливають характеристики юнацького віку та маленький досвід.

Розглянемо результати за методикою «Смисложиттєві орієнтації» Д.А. Леонтьєва:

Таблиця 3.4

Результати за методикою «Смисложиттєві орієнтації» Д.А. Леонтьєва

Високий рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,8	0,7
Спеціальність «Економіка»	1,6	1,3	0,2
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,5	0,4
Спеціальність «Економіка»	2	1,9	0,8
Середній рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат			

	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	3,2	1,8	0,4
Спеціальність «Економіка»	2,5	1	0,3
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	3,3	1,9	0,8
Спеціальність «Економіка»	3	1,3	0,5
Низький рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,7	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,5	1	0,3
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1	0,01
Спеціальність «Економіка»	2	1,8	0,6

В даному випадку розрахунок результатів використовується завдяки статистичному методу обробки даних та t-критерію Ст'юдента, який проводиться через різницю середніх чисел та поділом на квадратний корінь з суми помилок репрезентативності по вибраним групам. Високий рівень

сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,2; $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

Високий рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,9$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців з професії «Економіка» - 2 SD 1,9 Mr 0,8; $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Середній рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат \bar{x} 3,2 SD 1,8 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=18$; $T=0,9$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2,5 SD 1 Mr 0,3; $f=16$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Середній рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців \bar{x} 3,3 SD 1,9 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 3 SD 1,3 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Низький рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат \bar{x} 2 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=20$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1 Mr 0,3; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

Низький рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців \bar{x} 1,2 SD 1 Mr 0,01 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,6; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

Діаграма рівня сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат:

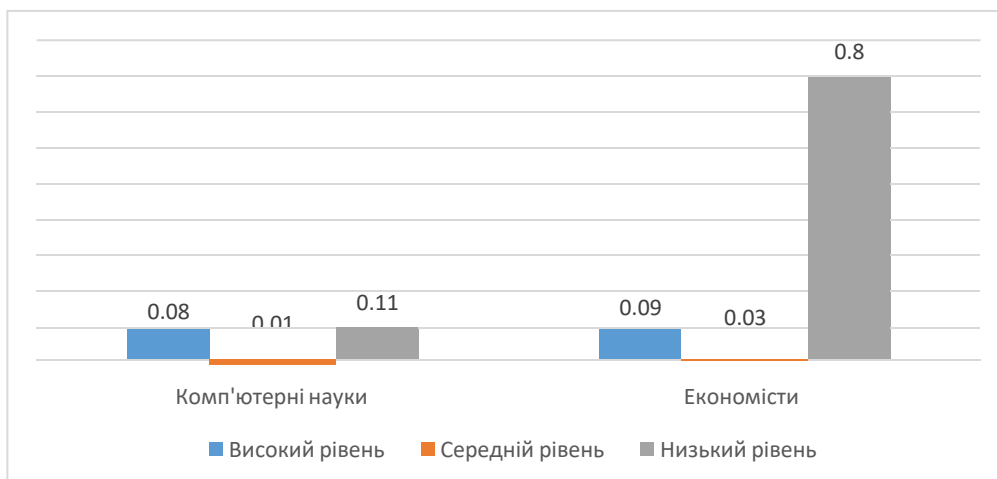

Рисунок 3.3. Розрахунок рівня конкурентоспроможності у дівчат за методикою «Смисложиттєві орієнтації» Д.А. Леонтєва

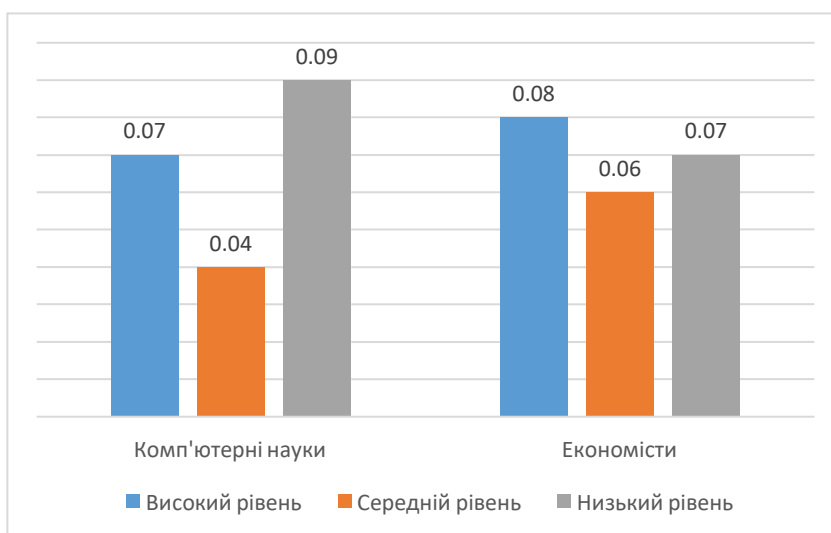

Рисунок 3.3. Розрахунок рівня сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців за методикою «Смисложиттєві орієнтації» Д.А. Леонтєва

За цим розрахунком більш вірогідним є середній рівень сформованості смисложиттєвій орієнтацій у хлопців та дівчат. Це говорить про те, що у більшості учасників наразі сформоване розмите бачення свого майбутнього.

Розглянемо результати за методикою «Ціннісні орієнтації» О. Моткова, Г. Огнева:

Таблиця 3.5

Результати за методикою «Ціннісні орієнтації» О. Моткова, Г. Огнева

Внутрішні ціннісні орієнтації у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	4	3,5	0,7
Спеціальність «Економіка»	3,4	2,2	0,4
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	3	2,3	0,8
Спеціальність «Економіка»	2,5	1,6	0,5
Зовнішні ціннісні орієнтації у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	3	2,6	0,3
Спеціальність «Економіка»	4	2,8	0,6
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2,4	1,2	0,5
Спеціальність «Економіка»	2,5	1,3	0,6

Внутрішні ціннісні орієнтації у дівчат \bar{x} 4 SD 3,5 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 3,4 SD 2,2 Mr 0,4; $f=16$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

Внутрішні ціннісні орієнтації у хлопців \bar{x} 3 SD 2,3 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=13$ $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2,5 SD 1,6 Mr 0,5; $f=14$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Зовнішні ціннісні орієнтації у дівчат \bar{x} 3 SD 2,6 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 4 SD 2,8 Mr 0,6; $f=10$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

Зовнішні ціннісні орієнтації у хлопців \bar{x} 2,4 SD 1,2 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2,5 SD 1,3 Mr 0,6; $f=16$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

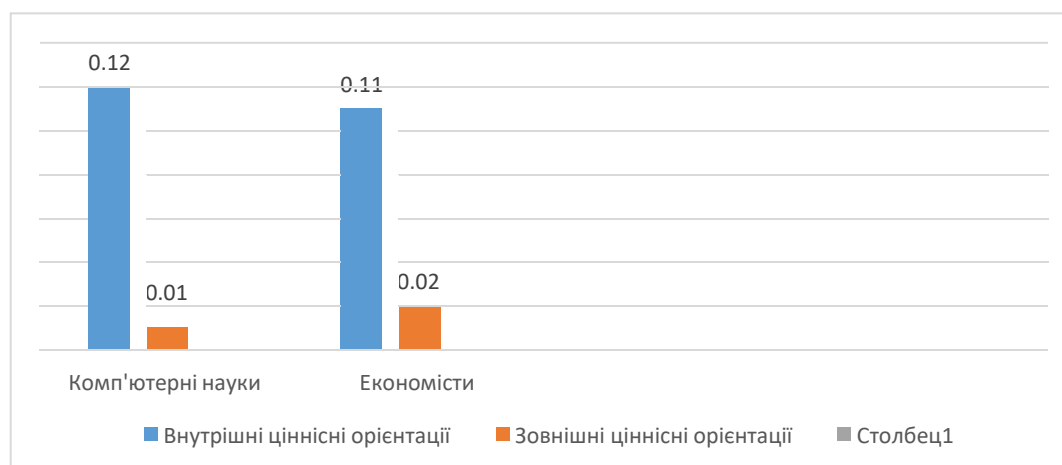

Рисунок. 3.4. Розрахунок внутрішніх та ціннісних орієнтацій за методикою «Ціннісні орієнтації» О. Моткова, Г. Огнева

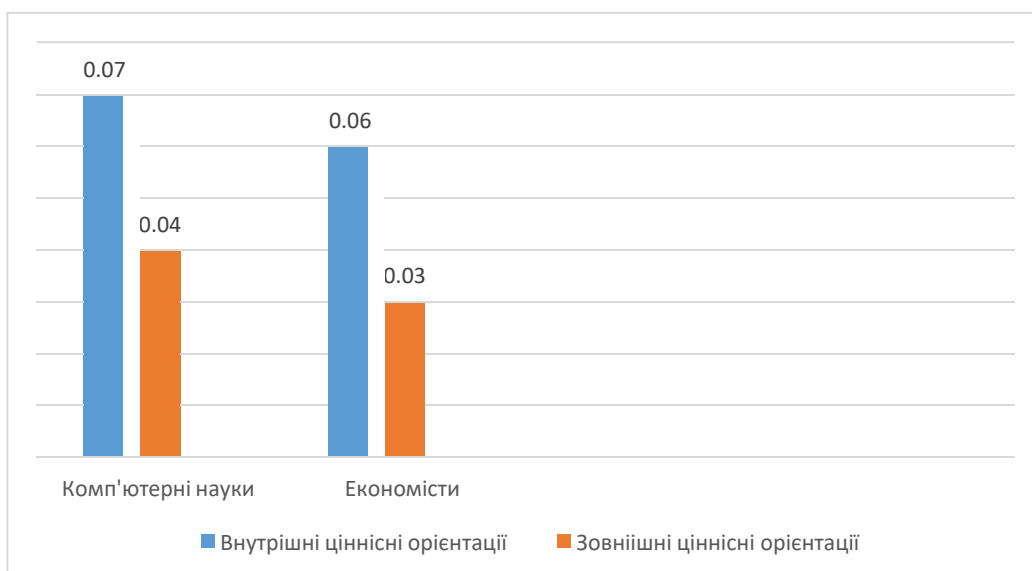

Рисунок. 3.5. Розрахунок внутрішніх та ціннісних орієнтацій за методикою «Ціннісні орієнтації» О. Моткова, Г. Огнева

За даною методикою більш вірогідним є показник зовнішніх ціннісних орієнтацій, тобто це може означати, що реалізація життєвих цінностей залежить більше від зовнішніх факторів.

Розглянемо результати дослідження рівня самооцінки в учасників за методикою визначення самооцінки Л.Д. Столяренка:

Таблиця 3.6.

Результати дослідження рівня самооцінки в учасників за методикою визначення самооцінки Л.Д. Столяренка

Низький рівень самооцінки у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,5	0,8
Спеціальність «Економіка»	1	1,4	0,7
У хлопців			

Спеціальність «Комп'ютерні науки»	3	2,4	0,9
Спеціальність «Економіка»	2	1,5	0,6
Середній рівень самооцінки у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,5	0,3
Спеціальність «Економіка»	3	2,2	0,7
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	3	2,3	0,8
Спеціальність «Економіка»	2	1,6	0,4
Високий рівень самооцінки у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,2	0,5
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,5	0,3
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,2	0,4

Спеціальність «Економіка»	2	1,6	0,7
------------------------------	---	-----	-----

Низький рівень самооцінки у дівчат \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» f=13; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,14.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,4 Mr 0,7; f=18; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,13.

У хлопців \bar{x} 3 SD 2,4 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,11.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,6; f=14; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,16.

Середній рівень самооцінки у дівчат \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» f=12; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,03.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 3 SD 2,2 Mr 0,7; f=15; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,02.

У хлопців \bar{x} 3 SD 2,3 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» f=9; T=0,2. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,025.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,6 Mr 0,4; f=11; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,01.

Високий рівень самооцінки у дівчат \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=13; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,15.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,3; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,11.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» f=18; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,17.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,6 Mr 0,7; f=19; T=0,9. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,18.

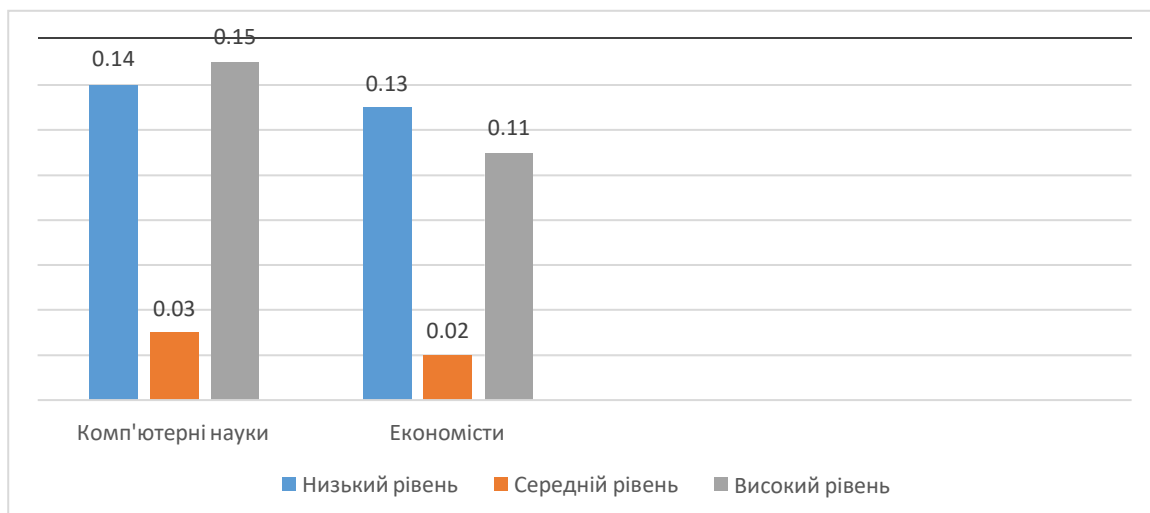

Рисунок 3.6. Розрахунок рівня самооцінки у дівчат за методикою Л.Д. Столяренка

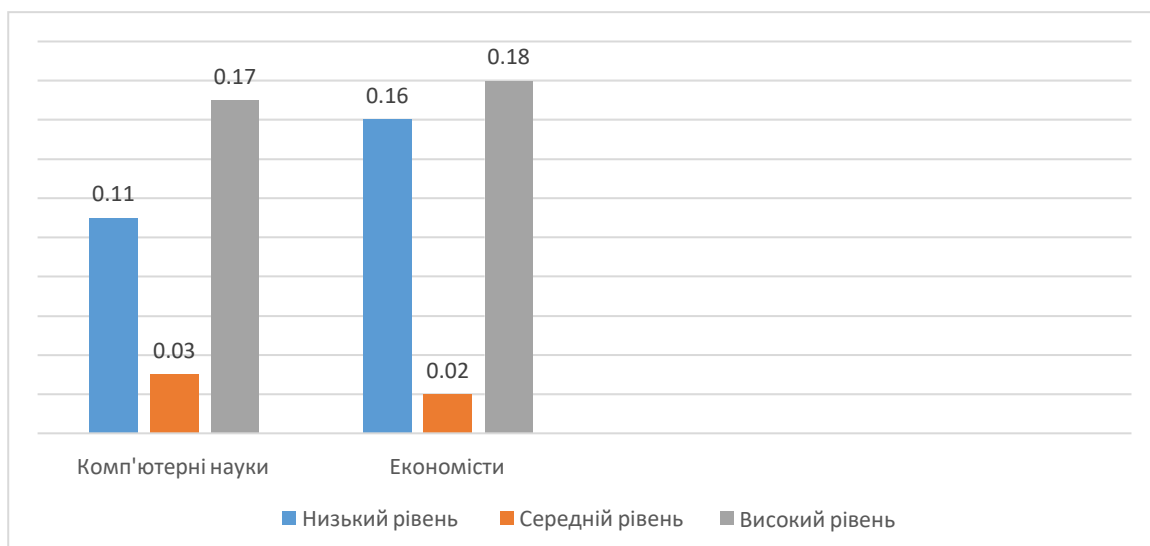

Рисунок 3.7. Розрахунок рівня самооцінки у хлопців за методикою Л.Д. Столяренка

За даною методикою та виявленими результатами більш вірогідним є проявлення середньої самооцінки в учасників дослідження, що говорить про адекватне ставлення до своїх можливостей.

Рівень самооцінки та почуття себе впливає на постановку життєвих планів і того, як саме особистість досягає власних цілей. У досліджуваних найбільш був виявлений середній рівень самооцінки.

Розглянемо загальні результати за методикою дослідження особистісної ідентичності (МІІ) Л. Б. Шнейдера:

Таблиця 3.7

Результати за методикою дослідження особистісної ідентичності
(МІІІ) Л. Б. Шнейдера

Особистісна ідентичність у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,5	0,8
Спеціальність «Економіка»	1,6	1	0,3
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,2	0,4
Спеціальність «Економіка»	1,2	1,4	0,6
Передчасна ідентичність у дівчат			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,7	0,9
Спеціальність «Економіка»	1,6	1,3	0,7
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,2	0,3
Спеціальність «Економіка»	1,2	1,4	0,5

Дифузна ідентичність у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,8	0,9
Спеціальність «Економіка»	1,6	1,5	0,7
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,2	0,2
Спеціальність «Економіка»	1,2	1,4	0,5
Ідентифікаційний мораторій у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	3	2,6	0,9
Спеціальність «Економіка»	1,6	1,3	0,7
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,5	0,8
Спеціальність «Економіка»	2,2	1,8	0,9
Досягнута ідентичність у дівчат			

	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,7
Спеціальність «Економіка»	1	1,2	0,5
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,8	0,6
Спеціальність «Економіка»	1	1,3	0,3
Псевдоідентичність у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2	1,8	0,5
Спеціальність «Економіка»	1	1,5	0,2
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,3	0,3
Спеціальність «Економіка»	1,2	1,4	0,6

Особистісна ідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=12$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1 Mr 0,3; $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,6; $f=16$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

Предчасна ідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,7 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,7; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5; $f=9$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

Дифузна ідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=15$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,5 Mr 0,9; $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,2 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,2$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5; $f=11$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Ідентифікаційний мараторій у дівчат \bar{x} 3 SD 2,6 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=8$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,7; $f=10$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2,2 SD 1,8 Mr 0,9; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

Досягнута ідентичність у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=15$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,10$.

У хлопців \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,14$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,3 Mr 0,3; $f=20$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,17$.

Псевдоідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,5 Mr 0,2; $f=13$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,3 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,6; $f=13$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

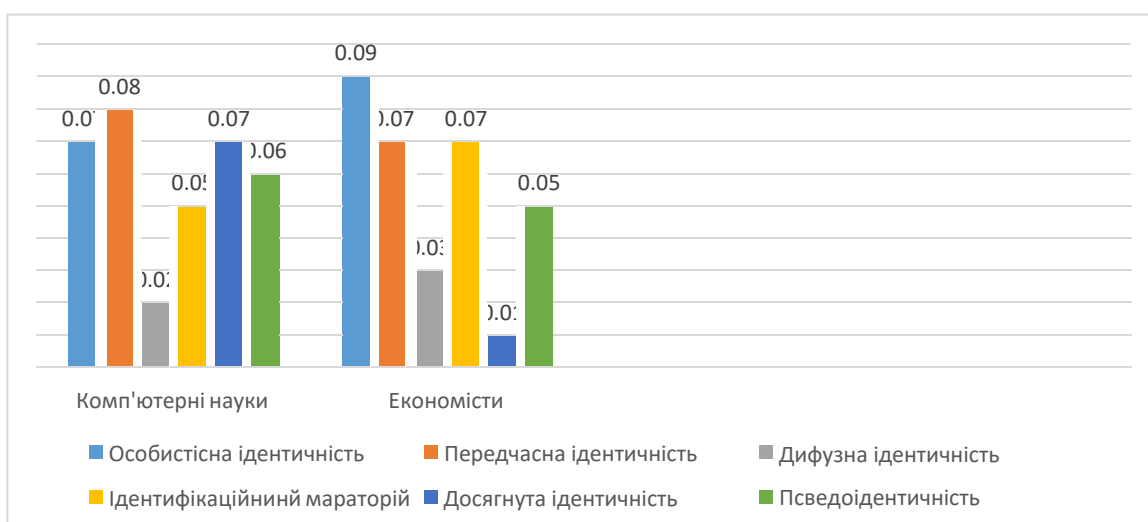

Рисунок 3.8. Розрахунок ідентифікації у дівчат за методикою дослідження особистісної ідентичності (МІП) Л. Б. Шнейдера

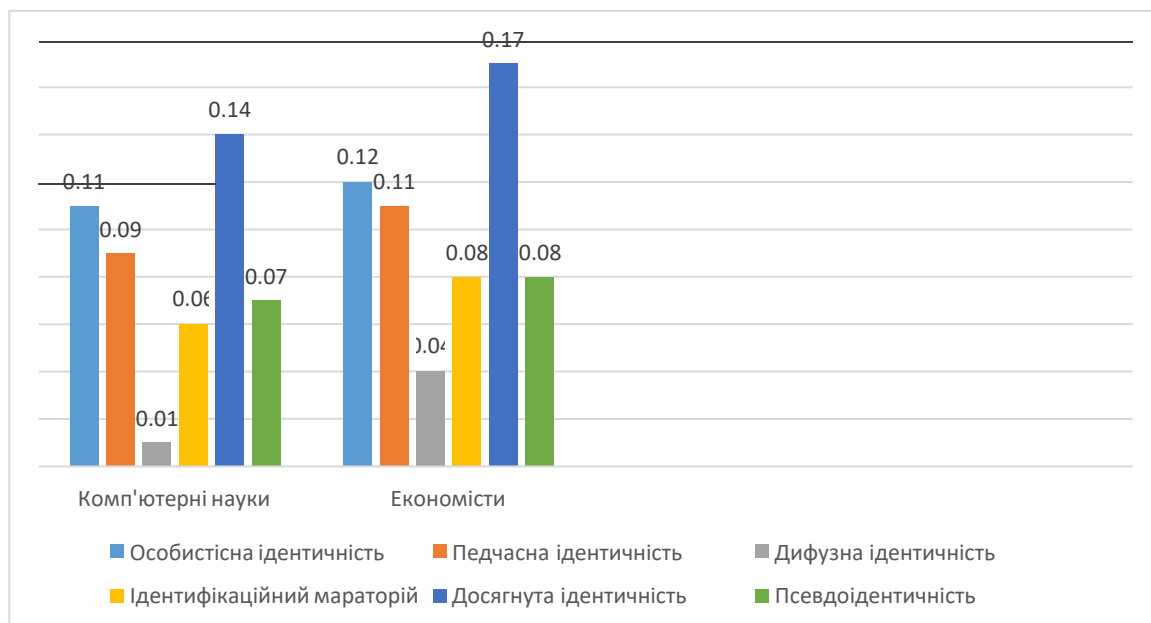

Рисунок 3.9. Розрахунок ідентичності у хлопців за методикою дослідження особистісної ідентичності (МІП) Л. Б. Шнейдера

За цією методикою було виявлено, що найбільш вірогідним є показник дифузної ідентичності – це статус ідентичності, за якого немає міцних цілей, цінностей і переконань і спроб їх активно сформувати. Людина з дифузною (розмитою) ідентичністю може вступити в стадію мораторію і потім перейти до «зрілої ідентичності. Мораторій – це статус ідентичності, у якому людина перебуває у стані кризи ідентичності і активно намагається розв'язати його, пробуючи різні варіанти. Так, мораторій зазвичай передбачає високий, а предчасна ідентичність – низький рівень тривожності. Для вищих рівнів ідентичності характерно вищу самоповагу. Мораторій та зріла (досягнута) ідентичність поєднуються з більш складними та диференційованими культурними інтересами, більш розвиненою рефлексією.

Розглянемо результати за методикою «Соціально-психологічна адаптація» К. Роджерса та Р. Даймонда:

Таблиця 3.8.

Результати за методикою «Соціально-психологічна адаптація» К.
Роджерса та Р. Даймонда

Психологічна адаптація у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,6	1,4	0,7
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,1	0,5
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,1	0,4
Спеціальність «Економіка»	1,6	1,3	0,2
Прийняття у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,9	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,6	1,7	0,5
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,5	1,3	0,3

Спеціальність «Економіка»	1,2	1,1	0,1
Емоційний комфорт у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,5
Спеціальність «Економіка»	1	1,1	0,2
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,1	0,1
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,3	0,4
Внутрішній контроль у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,4	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,2	1,7	0,8
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,2	0,4

Спеціальність «Економіка»	1,6	1,4	0,8
Ескалізм у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2,4	1,8	0,9
Спеціальність «Економіка»	2	1,4	0,5
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	2,5	1,7	0,8
Спеціальність «Економіка»	1,8	1,3	0,4

Психологічна адаптація у дівчат \bar{x} 1,6 SD 1,4 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,1 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,2; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

Прийняття у дівчат \bar{x} 1,3 SD 1,9 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,7 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,1 Mr 0,1; $f=10$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

Емоційний контроль у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки»
 $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,2; $f=12$; $T=0,7$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,1 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,8$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,4; $f=10$; $T=0,1$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

Внутрішній контроль у дівчат \bar{x} 1 SD 1,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки»
 $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,13$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,7 Mr 0,8; $f=15$; $T=0,3$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,3$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,14$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,4 Mr 0,8; $f=19$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,15$.

Ескапізм у дівчат \bar{x} 2,4 SD 1,8 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,9$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,4 Mr 0,5; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=8$; $T=0,6$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,8 SD 1,3 Mr 0,4; $f=11$; $T=0,8$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

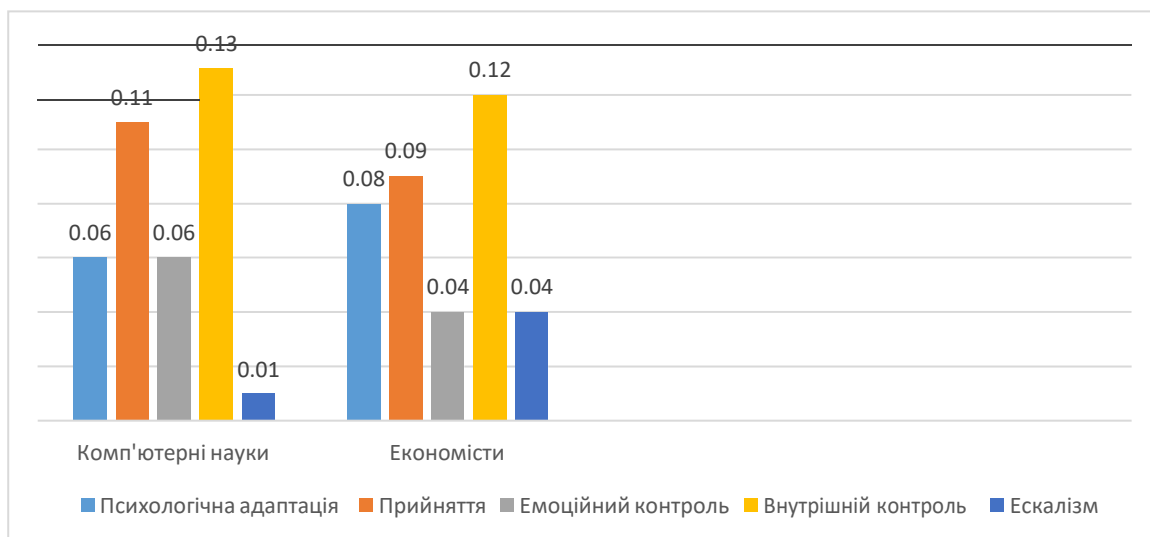

Рисунок 3.10. Розрахунок адаптації у дівчат методикою «Соціально-психологічна адаптація» К. Роджерса та Р. Даймонда

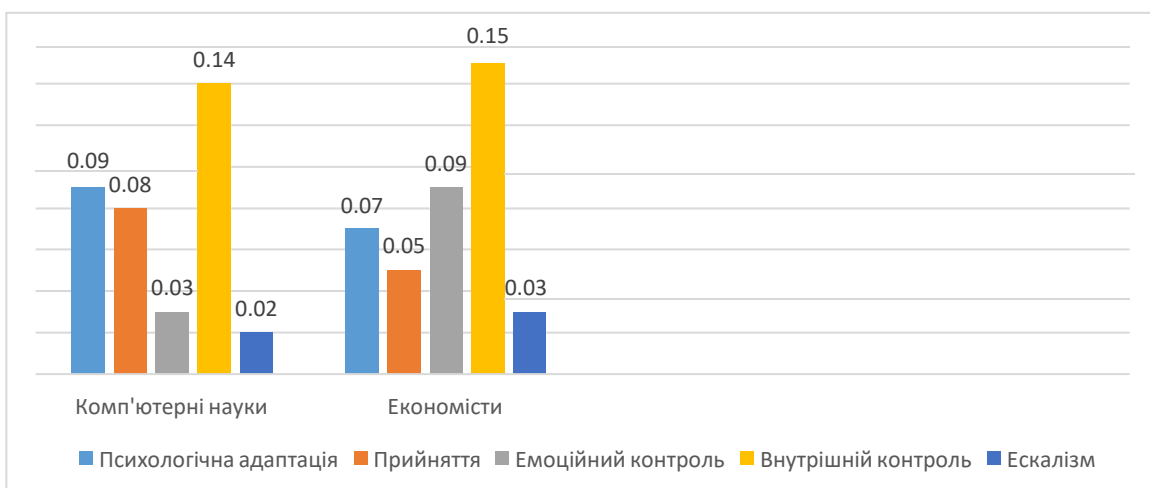

Рисунок 3.11. Розрахунок адаптації у хлопців за методикою «Соціально-психологічна адаптація» К. Роджерса та Р. Даймонда

За даною методикою у хлопців та дівчат більш вірогідним є показник ескапізма. Ескапізм – це відхід людини від реального життя у світ ілюзій. Зазвичай виникає як реакції на безперервний стрес, який викликається кризовими ситуаціями, важкої роботою, психологічними травмами.

Розглянемо результати за методикою «Мотивація успіху та уникнення невдачі» А.А. Реана:

Таблиця 3.9.

Результати за методикою «Мотивація успіху та уникнення невдачі»

А.А. Реана

Мотивація направлена на успіх у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	4	3,5	0,9
Спеціальність «Економіка»	2,4	1,6	0,5
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	3	2,6	0,8
Спеціальність «Економіка»	3,2	2,8	0,7
Мотивація направлена на невдачу у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	3,2	2,4	0,7
Спеціальність «Економіка»	1,5	1,6	0,4
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,6	1,5	0,3

Спеціальність «Економіка»	3	2,4	0,8
------------------------------	---	-----	-----

Мотивація направлена на успіх у дівчат \bar{x} 4 SD 3,5 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2,4 SD 1,6 Mr 0,5; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців \bar{x} 3 SD 2,6 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 3,2 SD 0,8 Mr 0,7; $f=15$; $T=0,2$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Мотивація направлена на невдачу у дівчат \bar{x} 3,2 SD 2,4 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=12$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,6 Mr 0,4; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1,6 SD 1,5 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 3 SD 2,4 Mr 0,8; $f=11$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

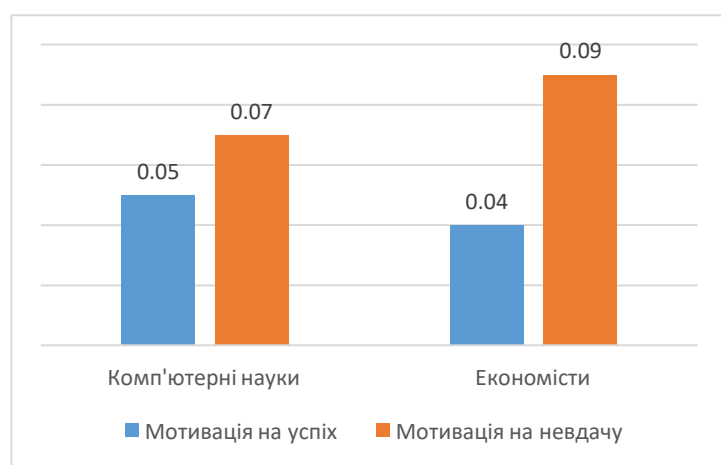

Рисунок 3.12. Розрахунок мотивації у дівчат за методикою «Мотивація успіху та уникнення невдачі» А.А. Реана

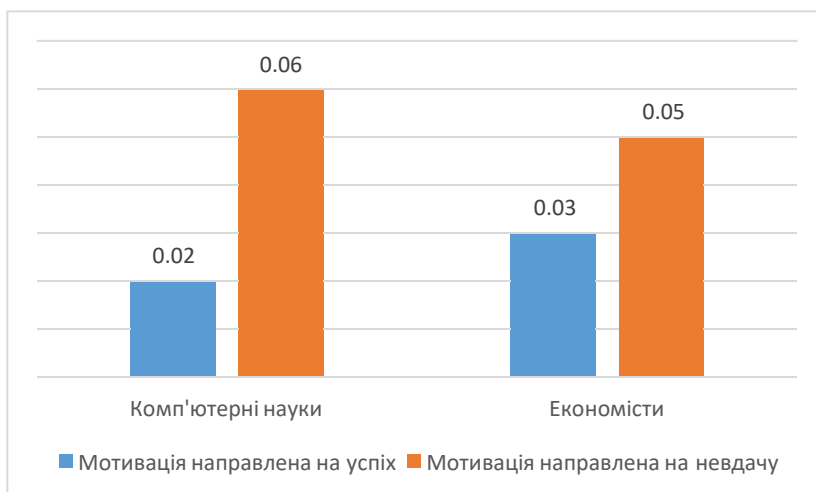

Рисунок 3.13. Розрахунок мотивації у хлопців за методикою «Мотивація успіху та уникнення невдачі» А.А. Реана

За даним розрахунком виявлено, що у більшості досліджуваних переважає привалює вірогідність мотивації на успіх.

Розглянемо результати дослідження за методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Є. Мильмана:

Таблиця 3.10.

Результати дослідження за методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Є. Мильмана

Адаптація у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,7	0,4
Спеціальність «Економіка»	2	1,9	0,7
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,6
Спеціальність «Економіка»	1	0,1	0,01
Прийняття інших у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,5
Спеціальність «Економіка»	2	1,8	0,7
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,6	0,8
Спеціальність «Економіка»	1	1,2	0,4

Інтегральність у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,7	0,8
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,8	0,9
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,6	0,7
Спеціальність «Економіка»	1,4	1,7	0,8
Самоприйняття у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,5	0,7
Спеціальність «Економіка»	1,2	1,4	0,5
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,5
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,5	0,7
Емоційний комфорт у дівчат			

	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,1	0,1
Спеціальність «Економіка»	1,2	1,3	0,4
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,2	0,4
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,4	0,6
Прагнення домінувати у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,1	1,5
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,6	1,8
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,4	1,8	0,9

Адаптація у дівчат \bar{x} 1,3 SD 1,7 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,5$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,9 Mr 0,7; f=14; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,15$.

У хлопців \bar{x} 1,2 SD 0,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» f=16; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 0,1 Mr 0,01; f=17; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

Прийняття інших у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=14; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,7; f=13; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1,3 SD 1,6 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Інтегральність у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,7 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,8 Mr 0,9; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У хлопців \bar{x} 1,3 SD 1,6 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,4 SD 1,7 Mr 0,8; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

Самоприйняття у дівчат \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=7; T=0,3. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,7; f=9; T=0,2. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Емоційний комфорт у дівчат \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,1 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,13$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,3 Mr 0,4; $f=16$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,9$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,7$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,4 Mr 0,6; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

Прагнення домінувати у дівчат \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 1,5 «Комп'ютерні науки» $f=15$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,6 Mr 1,8; $f=18$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,17$.

У хлопців \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,19$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,4 SD 1,8 Mr 0,9; $f=9$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,18$.

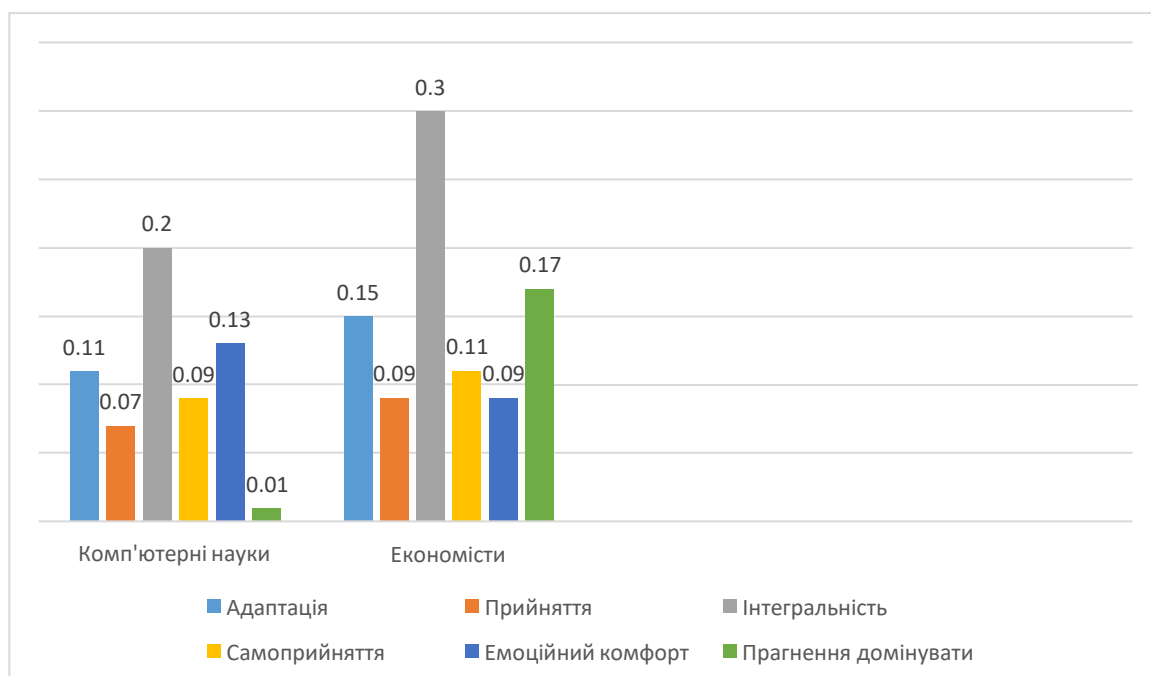

Рисунок. 3.14. Розрахунок мотиваційної структури у дівчат за методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Є. Мильмана

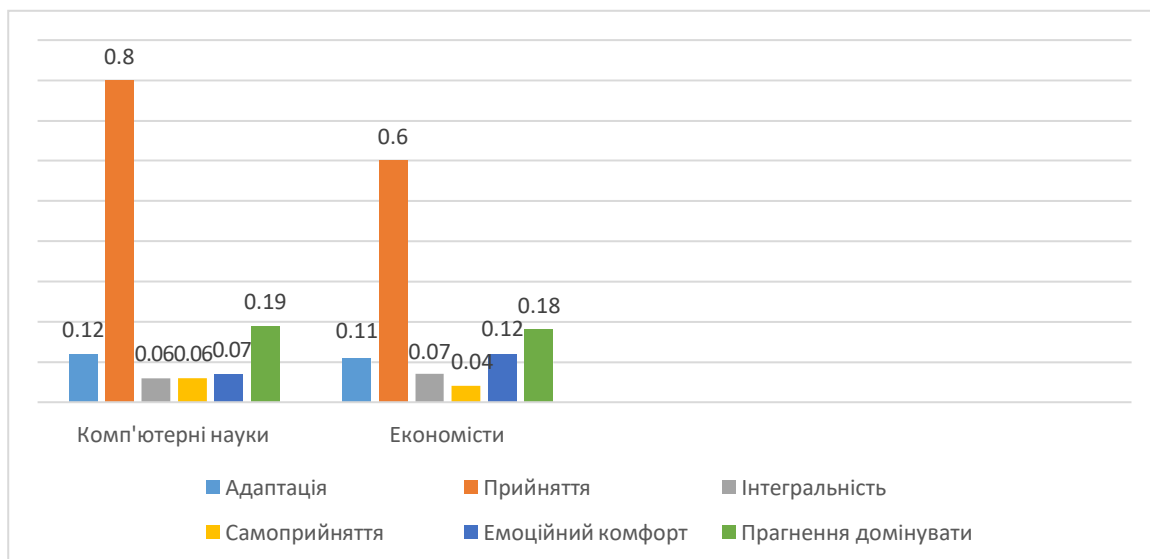

Рисунок 3.15. Розрахунок мотиваційної структури у хлопців за методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Є. Мильмана

За методикою більш вірогідним є показники інтегральності, самоприйняття, адаптації.

Таблиця 3.11.

Розрахунок за методикою «Діагностика мотиваційної структури

Адаптація у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,7	0,4
Спеціальність «Економіка»	2	1,9	0,7
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,6

Спеціальність «Економіка»	1	0,1	0,01
Прийняття інших у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,5
Спеціальність «Економіка»	2	1,8	0,7
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,6	0,8
Спеціальність «Економіка»	1	1,2	0,4

Інтегральність у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,7	0,8
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,8	0,9
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,6	0,7
Спеціальність «Економіка»	1,4	1,7	0,8
Самоприйняття у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,3	1,5	0,7
Спеціальність «Економіка»	1,2	1,4	0,5
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,5
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,5	0,7
Емоційний комфорт у дівчат			

	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,1	0,1
Спеціальність «Економіка»	1,2	1,3	0,4
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,2	0,4
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,4	0,6
Прагнення домінувати у дівчат			
	\bar{x}	SD	Mr
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1	1,1	1,5
Спеціальність «Економіка»	1,3	1,6	1,8
У хлопців			
Спеціальність «Комп'ютерні науки»	1,2	1,4	0,6
Спеціальність «Економіка»	1,4	1,8	0,9

Адаптація у дівчат \bar{x} 1,3 SD 1,7 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,5$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,9 Mr 0,7; f=14; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,15$.

У хлопців \bar{x} 1,2 SD 0,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» f=16; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 0,1 Mr 0,01; f=17; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

Прийняття інших у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=14; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,7; f=13; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1,3 SD 1,6 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Інтегральність у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,7 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,8 Mr 0,9; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У хлопців \bar{x} 1,3 SD 1,6 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,4 SD 1,7 Mr 0,8; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

Самоприйняття у дівчат \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=7; T=0,3. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,7; f=9; T=0,2. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Емоційний комфорт у дівчат \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,1 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,13$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,3 Mr 0,4; $f=16$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,9$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,7$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,4 Mr 0,6; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

Прагнення домінувати у дівчат \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 1,5 «Комп'ютерні науки» $f=15$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,6 Mr 1,8; $f=18$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,17$.

У хлопців \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,19$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,4 SD 1,8 Mr 0,9; $f=9$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,18$.

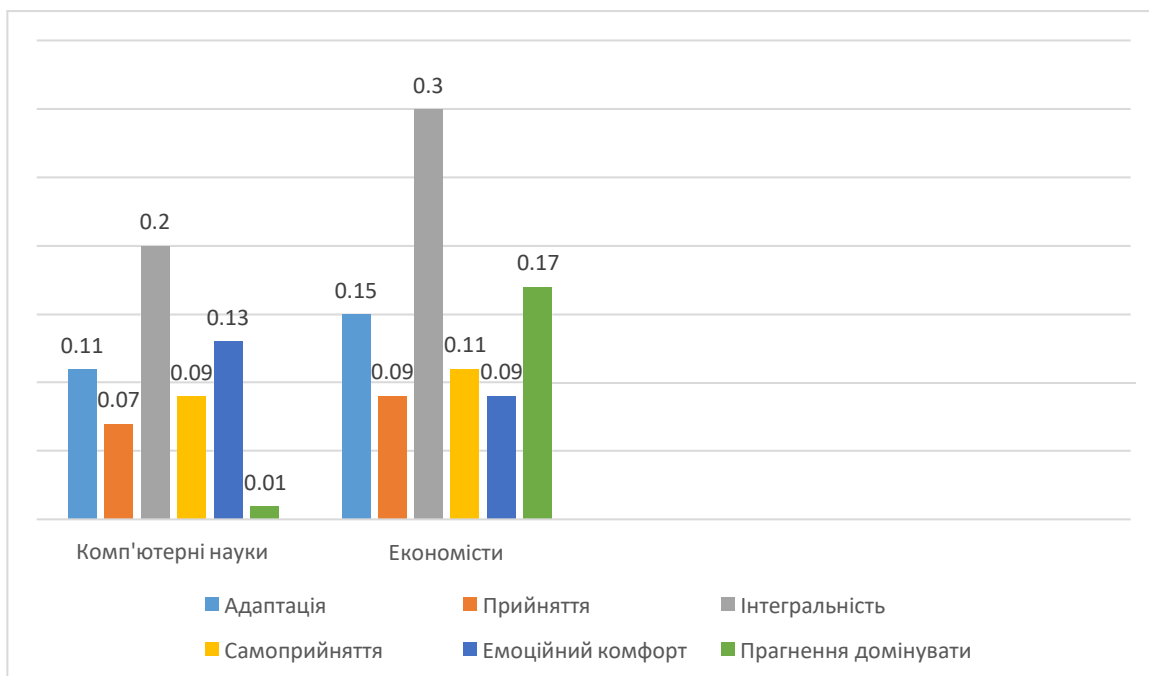

Рисунок. 3.14 – Розрахунок мотиваційної структури у дівчат за методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Є. Мильмана

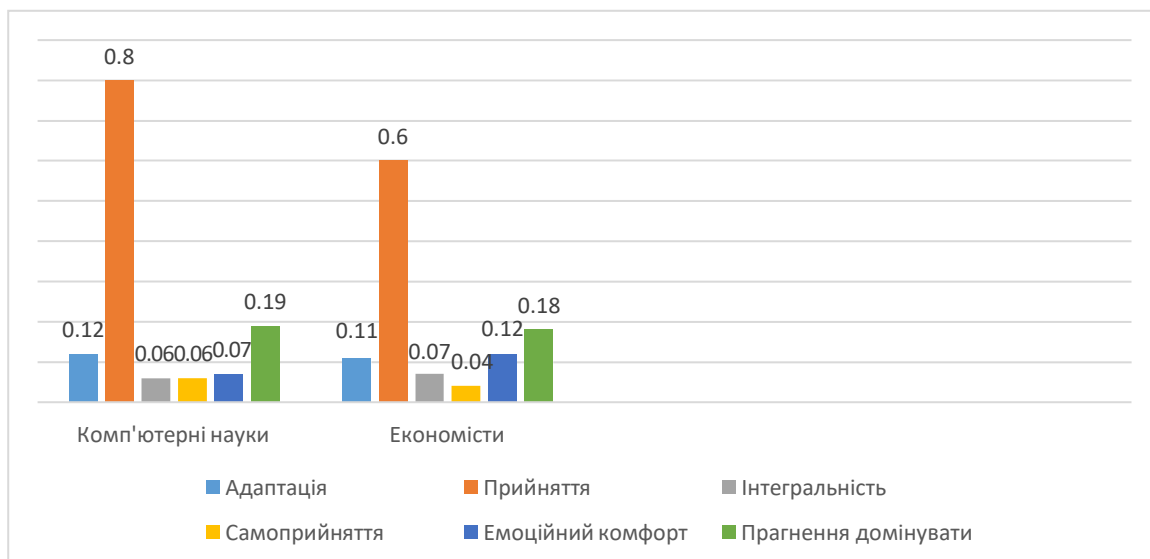

Рисунок 3.15 – Розрахунок мотиваційної структури у хлопців за методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Є. Мильмана

За методикою більш вірогідним є показники інтегральності, самоприйняття, адаптації.

Висновки до розділу 3

Дослідження було проведене серед 100 юнаків, віком 17-23 років (57 дівчат, 43 хлопця) на базі Криворізького національного університету серед двох груп. Першою групою були юнаки спеціальності «Комп'ютерні науки» (33 дівчат, 17 хлопців), а другою групою – за спеціальністю «Економіка» (24 дівчини, 26 хлопців).

Нами були використані такі методика та виявлені певні результати. За методикою «Оцінка життєвих та тимчасових перспектив особистості» в адаптації Н.І. Микільського: в даному випадку розрахунок результатів використовується завдяки статистичному методу обробки даних та t-критерію Ст'юдента, який проводиться через різницю середніх чисел та поділом на квадратний корінь з суми помилок репрезентативності по вибраним групам. Дуже високий рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x}

2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 1,5$ SD 1,2 Mr 0,4; $f=9$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Дуже високий рівень конкурентоспроможності у хлопців $\bar{x} 1$ SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=8$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У економістів – $\bar{x} 1,5$ SD 1,3 Mr 0,6; $f=7$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Вище середнього рівень конкурентоспроможності у дівчат $\bar{x} 2,5$ SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 1,5$ SD 1,2 Mr 0,4; $f=11$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Вище середнього рівень конкурентоспроможності у хлопців $\bar{x} 1$ SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У економістів – $\bar{x} 1,5$ SD 1,3 Mr 0,3; $f=9$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Середній рівень конкурентоспроможності у дівчат $\bar{x} 2,5$ SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 1,5$ SD 1,2 Mr 0,4; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Середній рівень конкурентоспроможності у хлопців $\bar{x} 1$ SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У економістів – $\bar{x} 1,5$ SD 1,3 Mr 0,3; $f=11$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

Нижче середнього рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; $f=14$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У хлопців \bar{x} 1, SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У економістів – 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

Низький рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=12$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; $f=16$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=15$; $T=0,9$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У економістів – 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

За даними обчисленнями та за t-критерієм Ст'юдента більш ймовірним є те, що у дівчат та хлопців переважає середній рівень конкурентоспроможності. у досліджуваних переважає інтерес в професійній діяльності, а категорія ціннісних та життєвих перспектив виражена не досить чітко. Також недостатнім був виявлений рівень «сили особистості», що дозволяє витримувати темп, зміни, конкуренцію у сучасному житті, на що саме і впливають характеристики юнацького віку та маленький досвід.

Розглянемо результати за методикою «Смисложиттєві орієнтації» Д.А. Леонтьєва:

Високий рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,2; $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

Високий рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,9$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців з професії «Економіка» - 2 SD 1,9 Mr 0,8; $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Середній рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат \bar{x} 3,2 SD 1,8 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=18$; $T=0,9$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2,5 SD 1 Mr 0,3; $f=16$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Середній рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців \bar{x} 3,3 SD 1,9 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 3 SD 1,3 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Низький рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат \bar{x} 2 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=20$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1 Mr 0,3; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

Низький рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців \bar{x} 1,2 SD 1 Mr 0,01 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,6; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

За цим розрахунком більш вірогідним є середній рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців та дівчат. Це говорить про те, що у більшості учасників наразі сформоване розмите бачення свого майбутнього.

За методикою «Ціннісні орієнтації» О. Моткова, Г. Огнева: Внутрішні ціннісні орієнтації у дівчат $\bar{x} = 4$ SD 3,5 Mг 0,7 «Комп'ютерні науки» f=14; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,12.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} = 3,4$ SD 2,2 Mг 0,4; f=16; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,11.

Внутрішні ціннісні орієнтації у хлопців $\bar{x} = 3$ SD 2,3 Mг 0,8 «Комп'ютерні науки» f=13 T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,07.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} = 2,5$ SD 1,6 Mг 0,5; f=14; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,06.

Зовнішні ціннісні орієнтації у дівчат $\bar{x} = 3$ SD 2,6 Mг 0,3 «Комп'ютерні науки» f=9; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,01.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} = 4$ SD 2,8 Mг 0,6; f=10; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,02.

Зовнішні ціннісні орієнтації у хлопців $\bar{x} = 2,4$ SD 1,2 Mг 0,5 «Комп'ютерні науки» f=13; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,04.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} = 2,5$ SD 1,3 Mг 0,6; f=16; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,03.

. За даною методикою більш вірогідним є показник зовнішніх ціннісних орієнтацій, тобто це може означати, що реалізація життєвих цінностей залежить більше від зовнішніх факторів.

Результати дослідження рівня самооцінки в учасників за методикою визначення самооцінки Л.Д. Столяренка:

Низький рівень самооцінки у дівчат \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,14$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,4 Mr 0,7; $f=18$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,13$.

У хлопців \bar{x} 3 SD 2,4 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,6; $f=14$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,16$.

Середній рівень самооцінки у дівчат \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=12$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 3 SD 2,2 Mr 0,7; $f=15$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У хлопців \bar{x} 3 SD 2,3 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,2$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,025$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,6 Mr 0,4; $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

Високий рівень самооцінки у дівчат \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,15$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,3; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=18$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,17$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,6 Mr 0,7; $f=19$; $T=0,9$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,18$.

За даною методикою та виявленими результатами більш вірогідним є проявлення середньої самооцінки в учасників дослідження, що говорить про адекватне ставлення до своїх можливостей. Рівень самооцінки та почуття себе

впливає на постановку життєвих планів і того, як саме особистість досягає власних цілей. У досліджуваних найбільш був виявлений середній рівень самооцінки. Отже, внутрішні та зовнішні чинники мають вагомий вплив на планування життєвих перспектив у юнацькому віці. Психологічні особливості, самооцінка, досвід, стрес і темп, сучасних реалій впливають на чіткість бачення майбутнього та реалізацію поставлених цілей. Наразі основними аспектами, які впливають на чіткість в планування перспектив є криза юнацького віку, воєнне положення в країні, а також вимушене переміщення за кордон.

За методикою дослідження особистісної ідентичності (МІІ) Л. Б. Шнейдера: Особистісна ідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=12$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1 Mr 0,3; $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,6; $f=16$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

Предчасна ідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,7 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,7; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5; $f=9$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

Дифузна ідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=15$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,5 Mr 0,9; $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,2 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,2$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5; $f=11$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Ідентифікаційний мараторій у дівчат \bar{x} 3 SD 2,6 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=8$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,7; $f=10$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2,2 SD 1,8 Mr 0,9; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

Досягнута ідентичність у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=15$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,10$.

У хлопців \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,14$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,3 Mr 0,3; $f=20$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,17$.

Псевдоідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,5 Mr 0,2; $f=13$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,3 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,6; $f=13$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

За цією методикою було виявлено, що найбільш вірогідним є показник дифузної ідентичності – це статус, за якого немає міцних цілей, цінностей і переконань і спроб їх активно сформувані. Людина може вступити в стадію

мораторію, а потім перейти до «зрілої ідентичності», але вона може також назавжди залишитися на рівні передчасної ідентичності, відмовившись від активного вибору та самовизначення. Критеріями такої ідентичності є: середній ступінь незадоволеності собою та своїми можливостями, сумнів у здатності викликати в інших повагу; сумнів у цінності власної особистості, відстороненість, що межує з байдужістю до власного «Я», втрата інтересу до свого внутрішнього світу; ригідність «Я-концепції», а також уявлення про те, що своя особистість, характер та діяльність здатні викликати зневагу, нерозуміння, наявність внутрішніх конфліктів особистості, що призводить до сумнівів у своїй здатності щось змінити чи вжити; самозвинувачення, готовність поставити собі провину свої промахи і невдачі, власні недоліки яскраво виражені. За такого статусу ідентичності у майбутньому й сьогодення існує на несвідомому рівні невизначеність ситуації,

Мораторій – це статус ідентичності, у якому людина перебуває у стані кризи ідентичності. Такі індивіди зазвичай мають високий рівень тривожності, а при передчасній ідентичності – низький рівень. Для вищих рівнів ідентичності характерно вищу самоповагу.

За методикою «Соціально-психологічна адаптація» К. Роджерса та Р. Даймонда: Психологічна адаптація у дівчат \bar{x} 1,6 SD 1,4 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,1 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,2; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

Прийняття у дівчат \bar{x} 1,3 SD 1,9 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,7 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,1 Mr 0,1; $f=10$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

Емоційний контроль у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки»
 $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,2; $f=12$; $T=0,7$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,1 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,8$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,4; $f=10$; $T=0,1$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

Внутрішній контроль у дівчат \bar{x} 1 SD 1,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки»
 $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,13$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,7 Mr 0,8; $f=15$; $T=0,3$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,3$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,14$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,4 Mr 0,8; $f=19$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,15$.

Ескапізм у дівчат \bar{x} 2,4 SD 1,8 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,9$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,4 Mr 0,5; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=8$; $T=0,6$. Виходячи
з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,8 SD 1,3 Mr 0,4; $f=11$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

За даною методикою у хлопців та дівчат більш вірогідним є показник ескапізма – це відхід людини від реального життя у світ ілюзій. Зазвичай виникає як реакції на безперервний стрес, який викликається кризовими ситуаціями, важкої роботою, психологічними травмами.

Результати за методикою «Мотивація успіху та уникнення невдачі» А.А. Реана: Мотивація направлена на успіх у дівчат \bar{x} 4 SD 3,5 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2,4 SD 1,6 Mr 0,5; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців \bar{x} 3 SD 2,6 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 3,2 SD 0,8 Mr 0,7; $f=15$; $T=0,2$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Мотивація направлена на невдачу у дівчат \bar{x} 3,2 SD 2,4 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=12$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,6 Mr 0,4; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1,6 SD 1,5 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 3 SD 2,4 Mr 0,8; $f=11$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

За цією методикою більш вірогідним є спрямованість на удачу. Такі індивіди зазвичай упевнені в собі, в своїх силах, відповідальні, ініціативні, активні. Вони відрізняються цілеспрямованістю і наполегливістю в досягненні мети.

Спрямованість на невдачу переважає у тих учасників, які потрапили в цей діапазон мають активність, яка пов'язана з потребою уникнути зриву, осуду, покарання, невдачі. Починаючи справу, такий студент вже наперед боїться можливої невдачі, думає про шляхи її уникнення, а не про способи досягнення успіху. Вони зазвичай відрізняються підвищеною тривожністю, низькою упевненістю в своїх силах, та принаймні, ситуативна тривожність у таких індивідів у цих випадках стає дуже високою.

За методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Є. Мильмана: Адаптація у дівчат \bar{x} 1,3 SD 1,7 Mг 0,4 «Комп'ютерні науки» f=13; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,11.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,9 Mг 0,7; f=14; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,15.

У хлопців \bar{x} 1,2 SD 0,4 Mг 0,6 «Комп'ютерні науки» f=16; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,12.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 0,1 Mг 0,01; f=17; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,11.

Прийняття інших у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mг 0,5 «Комп'ютерні науки» f=14; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,07.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,8 Mг 0,7; f=13; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,09.

У хлопців \bar{x} 1,3 SD 1,6 Mг 0,8 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,08.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,2 Mг 0,4; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,06.

Інтегральність у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,7 Mг 0,8 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,02.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,8 Mг 0,9; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,05.

У хлопців \bar{x} 1,3 SD 1,6 Mг 0,7 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента p = 0,06.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,4 SD 1,7 Mr 0,8; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

Самоприйняття у дівчат \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=7; T=0,3. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,7; f=9; T=0,2. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Емоційний комфорт у дівчат \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,1 «Комп'ютерні науки» f=13; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,13$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,3 Mr 0,4; f=16; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,9$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» f=14; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,7$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,4 Mr 0,6; f=8; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

Прагнення домінувати у дівчат \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 1,5 «Комп'ютерні науки» f=15; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,6 Mr 1,8; f=18; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,17$.

У хлопців \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» f=11; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,19$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,4 SD 1,8 Mr 0,9; f=9; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,18$.

За методикою більш вірогідним є показники інтегральності, самоприйняття, адаптації.

Загальні висновки

Життєвий шлях являє собою психічний образ, в якому відображені соціально-обумовлені просторово-часові характеристики. Життєва перспектива складає цілісне зображення взаємозв'язку програмованих та очікуваних подій, від яких на думку особистості залежить її сенс буття.

Юнацький вік – це період між дитинством та дорослістю, який розпочинається з 15-17 років та триває до 23 років. Він характеризується формуванням самосвідомості, зростанням волової регуляції, зростанням розумової активності, сформованість абстрактно-логічного мислення, власного світогляду, прагнення до самостійності та незалежності, перебудова емоційної сфери, набуття професійних навичок, досвіду та знань. Відмінною ознакою є криза юнацького віку, що пов'язана з встановленням власного «Я», самоідентифікацією себе у соціумі, а також пошуком близькості з коханою людиною, відсутність чого може призводити до ізоляції особистості та її замкнення всередині себе.

Досить характерним є криза юнацького віку, що проходить у певних вікових періодизаціях: криза сімнадцяти років, криза двадцяти трьох років. Що саме пов'язане зі зміною звичних ритмів життя (завершення школи, університету, переїзд від батьків до самостійного проживання). Життєва орієнтація формується в залежності від того, носієм яких цінностей є те чи інше коло занять для людини, і якого значення набувають дані цінності в її свідомості.

Дослідженням життєвого шляху та перспектив особистості займалось чимало авторів. Індивід та його шлях вивчається з різних сторін у теоріях психоаналізу Зигмунда Фрейда, аналітичній психології Карла Юнга, транзактного аналізу Еріка Берна та індивідуальній психології Альфреда Адлера. Гуманістичний підхід Абрагама Маслоу, Фредеріка Перлза, Карла Роджерса, Віктора Франка уособлює людину в ролі істоти, яка перебуває в стані розвитку та прагне до самореалізації.

Дослідження було проведене серед 100 юнаків, віком 17-23 років (57 дівчат, 43 хлопця) на базі Криворізького національного університету серед

двох груп. Першою групою були юнаки спеціальності «Комп'ютерні науки» (33 дівчат, 17 хлопців), а другою групою – за спеціальністю «Економіка» (24 дівчини, 26 хлопців).

Нами були використані такі методики та виявлені певні результати. За методикою «Оцінка життєвих та тимчасових перспектив особистості» в адаптації Н.І. Микільського: в даному випадку розрахунок результатів використовується завдяки статистичному методу обробки даних та t-критерію Ст'юдента, який проводиться через різницю середніх чисел та поділом на квадратний корінь з суми помилок репрезентативності по вибраним групам. Дуже високий рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; $f=9$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Дуже високий рівень конкурентоспроможності у хлопців \bar{x} 1 SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=8$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У економістів – 1,5 SD 1,3 Mr 0,6; $f=7$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Вище середнього рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; $f=11$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Вище середнього рівень конкурентоспроможності у хлопців \bar{x} 1 SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У економістів – \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; $f=9$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Середній рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; f=8; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Середній рівень конкурентоспроможності у хлопців \bar{x} 1 SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=9; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У економістів – \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; f=11; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

Нижче середнього рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» f=13; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; f=14; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У хлопців \bar{x} 1, SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=14; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У економістів – 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; f=13; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

Низький рівень конкурентоспроможності у дівчат \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» f=12; T=0,3. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,2 Mr 0,4; f=16; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,6 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=15; T=0,9. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У економістів – 1,5 SD 1,3 Mr 0,3; f=11; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

За даними обчисленнями та за t-критерієм Ст'юдента більш ймовірним є те, що у дівчат та хлопців переважає середній рівень конкурентоспроможності. у досліджуваних переважає інтерес в професійній діяльності, а категорія ціннісних та життєвих перспектив виражена не досить чітко. Також недостатнім був виявлений рівень «сили особистості», що дозволяє витримувати темп, зміни, конкуренцію у сучасному житті, на що саме і впливають характеристики юнацького віку та маленький

досвід.

Розглянемо результати за методикою «Смисложиттєві орієнтації» Д.А. Леонтьєва:

Високий рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,2; $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

Високий рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,9$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців з професії «Економіка» - 2 SD 1,9 Mr 0,8; $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Середній рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат \bar{x} 3,2 SD 1,8 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=18$; $T=0,9$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2,5 SD 1 Mr 0,3; $f=16$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Середній рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців \bar{x} 3,3 SD 1,9 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 3 SD 1,3 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Низький рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у дівчат \bar{x} 2 SD 1,7 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=20$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1 Mr 0,3; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

Низький рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців \bar{x} 1,2 SD 1 Mr 0,01 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,6; $f=10$; $T=0,4$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

За цим розрахунком більш вірогідним є середній рівень сформованості смисложиттєвих орієнтацій у хлопців та дівчат. Це говорить про те, що у більшості учасників наразі сформоване розмите бачення свого майбутнього.

За методикою «Ціннісні орієнтації» О. Моткова, Г. Огнева: Внутрішні ціннісні орієнтації у дівчат $\bar{x} = 4$ SD 3,5 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,7$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} = 3,4$ SD 2,2 Mr 0,4; $f=16$; $T=0,5$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

Внутрішні ціннісні орієнтації у хлопців $\bar{x} = 3$ SD 2,3 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=13$ $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} = 2,5$ SD 1,6 Mr 0,5; $f=14$; $T=0,8$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Зовнішні ціннісні орієнтації у дівчат $\bar{x} = 3$ SD 2,6 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} = 4$ SD 2,8 Mr 0,6; $f=10$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

Зовнішні ціннісні орієнтації у хлопців $\bar{x} = 2,4$ SD 1,2 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} = 2,5$ SD 1,3 Mr 0,6; $f=16$; $T=0,4$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

. За даною методикою більш вірогідним є показник зовнішніх ціннісних орієнтацій, тобто це може означати, що реалізація життєвих цінностей залежить більше від зовнішніх факторів.

Результати дослідження рівня самооцінки в учасників за методикою визначення самооцінки Л.Д. Столяренка:

Низький рівень самооцінки у дівчат $\bar{x} = 2$ SD 1,5 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,14$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,4 Mr 0,7; f=18; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,13$.

У хлопців \bar{x} 3 SD 2,4 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,6; f=14; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,16$.

Середній рівень самооцінки у дівчат \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» f=12; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 3 SD 2,2 Mr 0,7; f=15; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У хлопців \bar{x} 3 SD 2,3 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» f=9; T=0,2. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,025$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,6 Mr 0,4; f=11; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

Високий рівень самооцінки у дівчат \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=13; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,15$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,5 Mr 0,3; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» f=18; T=0,8. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,17$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,6 Mr 0,7; f=19; T=0,9. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,18$.

За даною методикою та виявленими результатами більш вірогідним є проявлення середньої самооцінки в учасників дослідження, що говорить про адекватне ставлення до своїх можливостей. Рівень самооцінки та почуття себе впливає на постановку життєвих планів і того, як саме особистість досягає власних цілей. У досліджуваних найбільш був виявлений середній рівень самооцінки. Отже, внутрішні та зовнішні чинники мають вагомий вплив на планування життєвих перспектив у юнацькому віці. Психологічні особливості, самооцінка, досвід, стрес і темп, сучасних реалій впливають на чіткість бачення

майбутнього та реалізацію поставлених цілей. Наразі основними аспектами, які впливають на чіткість в планування перспектив є криза юнацького віку, воєнне положення в країні, а також вимушене переміщення за кордон.

За методикою дослідження особистісної ідентичності (МІІ) Л. Б. Шнейдера: Особистісна ідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=12$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1 Mr 0,3; $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,6; $f=16$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

Предчасна ідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,7 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,7; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5; $f=9$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

Дифузна ідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=15$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,5 Mr 0,9; $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,2 «Комп'ютерні науки» $f=9$; $T=0,2$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5; $f=11$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Ідентифікаційний мараторій у дівчат \bar{x} 3 SD 2,6 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=8$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,7; f=10; T=0,3. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців \bar{x} 2 SD 1,5 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» f=11; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 2,2 SD 1,8 Mr 0,9; f=8; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

Досягнута ідентичність у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» f=15; T=0,6. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,5; f=10; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,10$.

У хлопців \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» f=17; T=0,3. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,14$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,3 Mr 0,3; f=20; T=0,3. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,17$.

Псевдоідентичність у дівчат \bar{x} 2 SD 1,8 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» f=11; T=0,4. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,5 Mr 0,2; f=13; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,3 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» f=14; T=0,7. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,6; f=13; T=0,5. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

За цією методикою було виявлено, що найбільш вірогідним є показник дифузної ідентичності, за якого немає міцних цілей, цінностей і переконань і спроб їх активно сформувати. Людина з дифузною ідентичністю може вступити в стадію мораторію, а потім перейти до «зрілої ідентичності». Та вона може також назавжди залишитися на рівні передчасної ідентичності, відмовившись від активного вибору та самовизначення, або піти шляхом дифузії. Критеріями такої ідентичності є: середній ступінь незадоволеності собою та своїми можливостями, сумнів у здатності викликати в інших повагу; сумнів у цінності власної особистості, відстороненість, що межує з байдужістю до власного «Я», втрата інтересу до свого внутрішнього світу.

Мораторій – це статус ідентичності, у якому людина перебуває у стані кризи ідентичності та активно намагається розв’язати його, пробуючи різні варіанти. Зазвичай передбачає високий рівень тривожності, а передчасна ідентичність – низький рівень. Мораторій та зріла ідентичність поєднуються з більш складними та диференційованими культурними інтересами, більш розвиненою рефлексією.

За методикою «Соціально-психологічна адаптація» К. Роджерса та Р. Даймонда: Психологічна адаптація у дівчат \bar{x} 1,6 SD 1,4 Mr 0,7 «Комп’ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,3 SD 1,1 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,08$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,4 «Комп’ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,09$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,3 Mr 0,2; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,07$.

Прийняття у дівчат \bar{x} 1,3 SD 1,9 Mr 0,6 «Комп’ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,11$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,7 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,09$.

У хлопців \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,3 «Комп’ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,08$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,1 Mr 0,1; $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,05$.

Емоційний контроль у дівчат \bar{x} 1,2 SD 1,4 Mr 0,5 «Комп’ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,06$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,2; $f=12$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,04$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,1 Mr 0,1 «Комп’ютерні науки» $f=13$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,03$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,5 SD 1,3 Mr 0,4; $f=10$; $T=0,1$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст’юдента $p = 0,09$.

Внутрішній контроль у дівчат \bar{x} 1 SD 1,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,13$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 1,2 SD 1,7 Mr 0,8; $f=15$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

У хлопців \bar{x} 1 SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=17$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,14$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,6 SD 1,4 Mr 0,8; $f=19$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,15$.

Ескапізм у дівчат \bar{x} 2,4 SD 1,8 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,9$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2 SD 1,4 Mr 0,5; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців \bar{x} 2,5 SD 1,7 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=8$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 1,8 SD 1,3 Mr 0,4; $f=11$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

За даною методикою у хлопців та дівчат більш вірогідним є показник ескапізма – це відхід людини від реального життя у світ ілюзій. Зазвичай виникає як реакції на безперервний стрес, який викликається кризовими ситуаціями, важкої роботою, психологічними травмами.

Результати за методикою «Мотивація успіху та уникнення невдачі» А.А. Реана: Мотивація направлена на успіх у дівчат \bar{x} 4 SD 3,5 Mr 0,9 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У дівчат з професії «Економіка» \bar{x} 2,4 SD 1,6 Mr 0,5; $f=8$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

У хлопців \bar{x} 3 SD 2,6 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У хлопців з професії «Економіка» \bar{x} 3,2 SD 0,8 Mr 0,7; $f=15$; $T=0,2$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,03$.

Мотивація направлена на невдачу у дівчат \bar{x} 3,2 SD 2,4 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=12$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія

Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 1,5$ SD 1,6 Mr 0,4; $f=10$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців $\bar{x} 1,6$ SD 1,5 Mr 0,3 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} 3$ SD 2,4 Mr 0,8; $f=11$; $T=0,6$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

За цією методикою більш вірогідним є спрямованість на удачу. Такі індивіди зазвичай упевнені в собі, в своїх силах, відповідальні, ініціативні, активні. Вони відрізняються цілеспрямованістю і наполегливістю в досягненні мети.

Спрямованість на невдачу переважає у тих учасників, які потрапили в цей діапазон мають активність, яка пов'язана з потребою уникнути зриву, осуду, покарання, невдачі. Починаючи справу, такий студент вже наперед боїться можливої невдачі, думає про шляхи її уникнення, а не про способи досягнення успіху. Вони зазвичай відрізняються підвищеною тривожністю, низькою упевненістю в своїх силах, та принаймні, ситуативна тривожність у таких індивідів у цих випадках стає дуже високою.

За методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» В. Є. Мильмана: Адаптація у дівчат $\bar{x} 1,3$ SD 1,7 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 2$ SD 1,9 Mr 0,7; $f=14$; $T=0,8$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,15$.

У хлопців $\bar{x} 1,2$ SD 0,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=16$; $T=0,7$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} 1$ SD 0,1 Mr 0,01; $f=17$; $T=0,8$.
Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

Прийняття інших у дівчат $\bar{x} 1,2$ SD 1,4 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,5$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 2$ SD 1,8 Mr 0,7; $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У хлопців $\bar{x} 1,3$ SD 1,6 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,08$.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} 1$ SD 1,2 Mr 0,4; $f=10$; $T=0,4$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

Інтегральність у дівчат $\bar{x} 1,2$ SD 1,7 Mr 0,8 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,02$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 1,3$ SD 1,8 Mr 0,9; $f=10$; $T=0,4$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,05$.

У хлопців $\bar{x} 1,3$ SD 1,6 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} 1,4$ SD 1,7 Mr 0,8; $f=10$; $T=0,4$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,07$.

Самоприйняття у дівчат $\bar{x} 1,3$ SD 1,5 Mr 0,7 «Комп'ютерні науки» $f=10$; $T=0,4$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,09$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 1,2$ SD 1,4 Mr 0,5; $f=10$; $T=0,4$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,11$.

У хлопців $\bar{x} 1,2$ SD 1,4 Mr 0,5 «Комп'ютерні науки» $f=7$; $T=0,3$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,06$.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} 1,3$ SD 1,5 Mr 0,7; $f=9$; $T=0,2$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,04$.

Емоційний комфорт у дівчат $\bar{x} 1$ SD 1,1 Mr 0,1 «Комп'ютерні науки» $f=13$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,13$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 1,2$ SD 1,3 Mr 0,4; $f=16$; $T=0,6$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,9$.

У хлопців $\bar{x} 1$ SD 1,2 Mr 0,4 «Комп'ютерні науки» $f=14$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,7$.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} 1,3$ SD 1,4 Mr 0,6; $f=8$; $T=0,4$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,12$.

Прагнення домінувати у дівчат $\bar{x} 1$ SD 1,1 Mr 1,5 «Комп'ютерні науки» $f=15$; $T=0,7$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,01$.

У дівчат з професії «Економіка» $\bar{x} 1,3$ SD 1,6 Mr 1,8; $f=18$; $T=0,8$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,17$.

У хлопців $\bar{x} 1,2$ SD 1,4 Mr 0,6 «Комп'ютерні науки» $f=11$; $T=0,5$.

Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,19$.

У хлопців з професії «Економіка» $\bar{x} 1,4$ SD 1,8 Mr 0,9; $f=9$; $T=0,6$. Виходячи з табличних значень t-критерія Ст'юдента $p = 0,18$. За методикою більш вірогідним є показники інтегральності, самоприйняття, адаптації.

Отже, виходячи з результатів нашої дипломної роботи, можна зробити висновок, що сучасні реалії в Україні прямим чином впливають на невизначеність та дезорієнтацію у баченні свого майбутнього юнаків. Також дуже суттєвим є вплив не лише зовнішніх компонентів, а і внутрішніх, що проявляються в силу цього віку: рівень самооцінки та почуття себе впливає на постановку життєвих планів і того, як саме особистість досягає власних цілей. У досліджуваних найбільш був виявлений середній рівень самооцінки. Отже, внутрішні та зовнішні чинники мають вагомий вплив на планування життєвих перспектив у юнацькому віці. Психологічні особливості, самооцінка, досвід, стрес і темп, сучасних реалій впливають на чіткість бачення майбутнього та реалізацію поставлених цілей. Наразі основними аспектами, які впливають на чіткість в планування перспектив є криза юнацького віку, воєнне положення в країні, а також вимушене переміщення за кордон. Тому, наша гіпотеза підтверджена.

Рекомендаціями для роботи з цим питанням може бути введення у старших класах та вищих навчальних закладах спеціальних годин для роботи з юнацьким психологічним здоров'ям, наприклад, проведення тренінгів, медитивних методик, аутотренінгів, арт-терапії, які допоможуть молодим людям справлятися зі своєю тривожністю, кризовими питаннями, страхами щодо власного майбутнього, навчити їх методам заземлення «тут і зараз», позитивним установкам та афірмаціям.

Література

1. Абульханова К. О., Методологічне значення категорії суб'єкта для сучасної психології. Вчинок: філософсько-психологічні студії. Текст за заг. Редакцією В. О. Татенка. Київ, 2017. С. 37–51.
2. Батраченко І. Г., Вступ до психології антиципації. Дніпро. 2016. С. 92.
3. Бех І. Д., Проблема особистісних цінностей: стан і орієнтири дослідження. Українська психологія. Київ, 2017. С. 57–67.
4. Бовуар С. А., Основи психології. Житомир, 2014. С. 779.
5. Бондаренко О. Ф., Суб'єктність як етичний вимір. Текст за заг. Редакцією. В. О. Татенка. Київ, 2016. С. 52–69.
6. Браун А. В., Супервізор у соціальній роботі: супервізія догляду в громаді, денних та стаціонарних установах. Київ, 2003. С. 240.
7. Виногородський А. М., Розвиток особистісної рефлексії підлітків. Київ, 2014. С. 218.
8. Гейко Є. В., Проблема цілісності особистості в контексті особистісного зростання. Київ, 2014. С. 30–38
9. Горват В. А., Деякі проблеми девіантної поведінки молоді. Актуальні проблеми професійної підготовки фахівців соціальної роботи в Україні. Ужгород, 2014. С. 97–99.
10. Гуляс І. А., Патопсихологічні ризики особистісного перфекціонізму. Харків, 2015. С. 176–183.
11. Джеймісон Ф. Л., Постмодернізм. Київ, 2018. С.504.
12. Заїка В. М., Перетяцько Л. Г., Наукові студії із соціальної та політичної психології. Київ, 2017. С. 2014.
13. Залевский Г. В., Фіксація форми поведінки індивідуальних та групових систем. Житомир, 2014. С. 216.
14. Занюк С. С., Психологія мотивації. Теорія та практика мотивації. Мотиваційний тренінг. Київ, 2014. С. 470 .
15. Зейгарник Б. В., Саморегуляція поведінки в нормі та патології. Харків, 2016. С. 122–132.
16. Зінченко В. П., Проблеми об'єктивного метода в психології. Київ, 2014. С. 45–69.

17. Злобіна О. Г., Особистість як суб'єкт соціальних змін. Київ, 2015. С. 400.
18. Злочевська Л. В., Арт-терапія як метод розвитку мотивації до творчої праці у профорієнтаційній роботі з учнівською молоддю. Київ, 2017. С. 116–125. сіб.
19. Яковенко С. І., Максимова Н. Ю., Мороз, Л. І., Психологія юнацької молоді. Київ, 2016. С. 260.
20. Знаков В. В. Самопізнання суб'єкта як когнітивна та екзистенційна проблема. Харків, 2015. С. 188.
21. Ізвеков. А. І. Проблема особистості постмодерна. Луцьк, 2018. С. 245.
22. Ішмухаметов Р. Р. Психологія середовища як контекст проблеми самореалізації особистості. Київ, 2016. С. 45–47.
23. Маслоу А. Н., Психологія буття. Київ, 2017. С. 268–282. 471
24. Каменська В. Г., Психологічні характеристики підлітків старших класів. Запоріжжя. 2015. С. 38–39.
25. Карпенко З. В., Соціальні неврози особистості перехідного періоду суспільства. Київ, 2017. С. 124–132.
26. Карпіловська С. Я., Сміслова саморегуляція в ансамблі життєвих домагань. Київ, 2015. С. 117–129.
27. Кенінг Ф. Ф., Енциклопедія постмодернізму. Київ, 2003, С. 465–467.
28. Кляпець О. Я. Дослідження впливу психологічних особливостей студентів на постановку ними життєвих завдань, пов'язаних із шлюбом. Актуальні проблеми психології. Київ, 2014. С. 78–89.
29. Кляпець О. Я. Життєві завдання особистості як умова реалізації її шлюбно-сімейних домагань. Київ, 2016. С. 205–214.
30. Кляпець О. Я., Моделі побудови студентами життєвих завдань, пов'язаних із шлюбом та сім'єю. Харків, 2018. С. 183–188.
31. Кляпець О. Я., Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу. Київ, 2014. С.190.
32. Лабунська В. А., Соціальна психологія особистості у питаннях та відповідях. Луцьк, 2015. С. 400.
33. Лазоренко Б. П., Взаємозв'язки життєвих завдань проблемної та благополучної молоді. Київ, 2018. С. 140–141.

34. Лазоренко Б. П., Вплив досвіду наркозалежності на формування життєвих завдань проблемної. Київ, 2017. С. 120–130.
35. Лактионов А. Н., Основи психодіагностики, психометрії і тестології. Харків, 2016. С. 475.
36. Лактіонов О. М., Історична та психологічна готовність особистості до прийняття глобалізаційних процесів. Харків, 2013. С. 188–194.
37. Лановенко Ю. А., Переживання суб'єктом свого дорослішання. Запоріжжя, 2014. С. 113–122.
38. Ларіна Т. О., Вплив життєстійкості на постановку життєвих завдань молоддю. Київ, 2015. С. 16–21.
39. Ларіна Т. О., Роль життєстійкості у формуванні життєвих завдань особистості. Київ, 2017. С. 229–233.
40. Ларіна Т. О., Специфіка моделювання майбутнього обумовлена життєстійкістю особистості. Київ, 2018. С. 355–364.
41. Ленгле А. В., Емоційне вигорання с позиції екзистенційного аналізу. Волинь, 2018. С. 317.
42. Леонтьєв А. Н., Діяльність. Свідомість. Особистість. Черкаси, 2014. С. 304.
43. Леонтьєв А. Н., Образ світу. Київ, С. 251–261.
44. Мацук М. А., Психологічний аналіз. Запоріжжя, 2016. С. 135–144.
45. Менегетти А. М., Психологія лідера. Київ, 2014. С. 361–362.
46. Нартова-Бочавер С. К., Людина самостійна. Київ, 2015. С. 101.
47. Насиновская Е. Е., Автопортрет як засіб оволодіння світом особистісних переживан. Харків, 2018. С. 77–89.
48. Наумова Н. Ф., Час людини. Луцьк, 2016. С. 527–553.
49. Роджерс К. Р., Погляд на психотерапію. Становлення людини. Кривий Ріг, 2014. С.480.
50. Розенова М. І., Порушення цілісності у випадках адиктивної патології. Чернівці, 2016. С. 239–250.
51. Роменець В. А., Вчинок і постання канонічної психології. Текст за заг. Редакцією В. О., Татенка. Київ, 2016. С. 136.
52. Роменець В. А., Історія психології ХІХ–початку ХХ століття. Київ, 2017.

- С. 832.
53. Рубінштейн С. Л., Основи загальної психології. Харків 2016. С. 524.
 54. Скар О. М., Діагностичні можливості арт-техніки «колаж». Київ, 2018. С. 77.
 55. Скокова Л. І., Біографічні дослідження в соціології: традиція і сучасний досвід. Київ, 2014. С. 204.
 56. Шибутанин Т. А., Соціальна психологія. Житомир, 2016. С. 536.
 57. Шиловська О. М., Наратив як засіб усвідомлення життєвих цілей особистості. Київ, 2014. С. 123–133.
 58. Штепа О. С., Дефініція особистісної зрілості. Київ, 2017. С. 149–157.
 59. Шустова Н. Е., Соціально-психологічна адаптація молоді. Житомир, 2017. С. 46–57.
 60. Шутценбергер А. А., Синдром предків. Харків 2018. С. 240.
 61. Юнг К. Г., Спогади, сновидіння, мислення. Черкаси, 2018. С. 480.
 62. Фром Е., Людина для себе. Київ, 2014. С. 253.
 63. Хазратова Н. В., Абсолютизація грошей і патерналізм як характеристики масової економічної свідомості. Харків, 2016. С.203.
 64. Столін В. В., Самопізнання особистості. Київ, 2013. С. 41.
 65. Тимошкіна А. А., Емоційна напруженість студента вузу як фактор активізації психологічного захисту та самоактуалізації особистості: автореф. Харків, 2013. С. 24.
 66. Тухужева Л. А., Джанкулаєв А. А., Тухужева Ж. З., Механізми психологічного захисту. Житомир, 2015. С.300.
 67. Усталов В. А., Стиль психологічного захисту у структурі інтегральної індивідуальності. Київ, 2015. С. 120.
 68. Дубровіна І. В., Психологія юнацтва. Чернігів, 2017. С. 207.
 69. Франкл В. А., Психотерапія на практиці. Луцьк, 2014. С. 204.
 70. Еріксон Е. Г., Ідентичність: юність та криза. Київ, 2019. С. 311.
 71. Хватова М. В., Самовідношення у структурі психологічно здорової особистості. Харків, 2015. С. 97.
 72. Хухлаєва О. В., Психологічне здоров'я як системотворчий фактор психологічної служби в освіті. Житомир, 2016. С. 117.

73. Gergen K. *The New Aging: Self Construction and Social Values* / K. Gergen, M. Gergen // *Social structures and aging*. – New York, 2000.
74. Giddens A. *Modernity and Self Identity. Self and Society in Late Modern Age* / A. Giddens. – Cambridge, 1991.
75. Adler A. *The Collected Clinical Works*. Bellingham (MA), 2002. Vol. 1. *The Neurotic Character*. P. 337–358. 53. Chávez-León E., Muñoz M.C.L., Uribe M.P.O. *An Empirical Study of Defense Mechanisms in Panic Disorder* // *Salud Mental*. 2006. Vol. 29, no. 6. P. 15– 22.
76. McWilliams N. *Psychoanalytic Diagnosis: Understanding Personality Structure in the Clinical Process*. N. Y., 2011. 462 p. № 2. C. 67–95.
77. Pellitteri J. *The Relationship between Emotional Intelligence and Ego Defense Mechanism* // *The Journal of Psychology*. 2002. Vol. 136, no. 2. P. 182– 194. <http://dx.doi.org/10.1080/00223980209604149>.
78. Perry J.C. *Defense Mechanism Rating Scale*. Cambridge (Mass.), 1990. P. 122–130 57. Perry J.C. *Defense Mechanism Rating Scale*. Cambridge (Mass.), 1990. P. 122–130.
79. Plutchik R., Kellerman H., Conte H.R. *A Structural Theory of Ego Defenses and Emotions*// Izard E. (ed.) *Emotions in Personality and Psychopathology*. N. Y., 1979. P. 229–257 59.
80. *The Construct of Alexithymia: Associations with Defense Mechanisms* / E. Helmes, P.D. McNeill, R.R. Holden, C. Jackson // *Journal of Clinical Psychology*. 2008. Vol. 64, no. 3. P. 318–331. <http://dx.doi.org/10.1002/jclp.20461>.
81. Vaillant G.E. *Ego Mechanisms of Defense and Personality Psychopathology* // *Journal of Abnormal Psychology*. 1994. Vol. 103, no. 1. P. 44– 50. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.103>.
82. Vaillant G.E. *Theoretical Hierarchy of Adaptive Ego Mechanisms: a 30- year Follow-up of 30 Men Selected for Psychological Health* // *Archives of General Psychiatry*. 1971. Vol. 24, no. 2. P. 107–118.
83. Horney K. *The Neurotic Personality Of Our Time* / K. Horney. – New York : W. W. Norton & Co. Inkeles A. *An approach to the study of psychosocial maturity* / A. Inkeles, H. Leiderman // *International Journal of Comparative*

- Sociology. – 1998. – V. 39, Ic. 1. – P. 52–76.
84. Klein M. The writings of Melanie Klein, 4 vols. Vol. 1: Low, guilt and reparation and other works 1921-1945. – 1975. – P. 308–343.
 85. Kohn M. N. An empirical investigation of self-attitudes / M. N. Kohn, T. S. McPartland // American Sociology Review. – 1954. – Vol. 19. – P. 68–76.
 86. Landsberg K. The Tao of Coaching / K. Landsberg. – New York, 1996. – 126 s. Lazarus R. S. The concept of coping / Richard S. Lazarus, Susan Folkman // Monat A. and Richard S. Lazarus. Stress and Coping. – New York, 1991. – P. 189–206.
 87. Maddi S. Creativity is strenuous / S. Maddi // The University of Chicago magazine. – 1973. – Vol. 66. – № 2. – P. 18–23.
 88. Manaster G. J. Individual Psychology / G. J. Manaster, R. J. Corsini. – Itaska : F. E. Peacock Publishers, Inc., 1982. – 322 p.
 89. McKennell A. C. Cognition and affect in perception of well-being / A. C. McKennell // Social indicators research. – 1978. – V. 5. – № 4. – P. 389–426.
 90. Sermijn J. The Narrative Construction of the Self: Selfhood as a Rhizomatic Story / J. Sermijn, P. Devlieger, G. Loots // Qualitative Inquiry. – 2008. – Vol. 14. – №4. – P. 632–650.